Г. Костельник.

Галицькій вербі.

О, вербо, вербо галицька, нещасна!
Прийшла весна — чому ж ти не цвітеш?
Цвітеш — бо вже пора й погода красна,
Й гудінням бджіл немов жива гудеш.

Цвітеш, гудеш і кличеш: „Хай вам буду
Приміром — встаньте, галицькі поля!“
Цвітеш — та не для галицького люду,
Яка нещасна галицька земля!

Розцвіла ти для нас — мов нерозцвіла,
Нема для нас весни, нема, нема!
І ясний світ — для нас немов могила,
Для нас лиш сльози, кров, гроби, тюрма.

Стоїш сповита маревом прокляття,
Відвічним горем галицьких сторон —
Ти для одних — мов хрест для їх розпяття,
Для нас нещасних — тільки наче сон.

О, вербо, вербо галицька, нещасна!
При інших вербах змалку я зростав,
Їх ясна доля була наче днина ясна —
Чому тебе нещасну я пізнав?

Нераз так тужу, плачу і горюю,
Як два у мені серця бій ведуть —
Діточе каже: „Я тут лиш сумую!“
А мужеське: „Я мушу бути тут!“

Дітвора лиш на солодощі ласа,
А старші знають інший, глибший світ —
О, вербо, вербо галицька, нещасна,
Прийми від мене мужеський привіт!

1921.

Анатоль Курдидик.

У засвітах.

(ЛЕҐЕНДА).

Вони станули проти себе — Світло і Тьма — як на початку Всебуття. І як тоді, коли ще Хаос Хаосом не був, станули проти себе, могутні, грізні своєю потугою й силою. І як тоді, коли ще Хаос Хаосом не був, промовило Світло:

— Я відберу тобі їх. У них нема вже ніодного серця, що не мало б тернового вінка на собі. Нема шляху, що не був би опарканений шибеницями і хрестами...

І як тоді — на початку Всебуття — відповіла зухвало Тьма:

— А я не дам тобі!..

— Я відберу тобі їх! Вони випили таку чашу горя і болю, як та, що Син Мій пив її. Розділили їх, як одежу Мого Сина, жеребом і, як на гробі Мого Сина, поклали на їх гріб чотири печаті...

— А я не дам тобі!..

— Я відберу тобі їх. Ось я зважив своєю рукою провини їх і біль — і біль переважив...

Безодня хлані заклубилась і просунула, як тоді, коли ще Хаос Хаосом не був:

— А я не дам тобі!..

— Я відберу тобі їх!..

Світло оперло руки на велику райдугу і весняними громами рокотало:

— Це їх третій день надходить і я відберу тобі їх. В один ранок ударю лискавицею в їх печаті — і встануть, як Мій Син устав...

І відповіла прірва:

— А я постелю пітьму в їх душах і не побачуть Твоєї лискавиці!..

— Я відберу тобі їх. Пошлю їм вождів, мужів великих честю, що ярітимуть серцем, як смолоскипами і серцем, як смолоскипами, пітьму твою розвіють...

— А я не дам тобі! Лжепророків кину між них, що смолоскипи матимуть не гірші Твоїх, яркіші й більші. І полинуть до них, до моїх смолоскипів, як нетлі...

— Я відберу тобі їх! Це їх третій день і дам їм лицарство

буйне, вогняне кровю і жагуче чином, що відріжнить твоїх лжепророків і мечем обоюдним в безодню їх скине...

І як тоді, коли ще Хаос Хаосом не був, напнялася Тьма люттю і, ніби жмут гадюк, просичіла:

— Пішлю їм Юд і Ефіяльтів і дзвінким сріблом придушу пожар їх крови. Розсуну їх плечами тюрми і зачервовою їх мясом дроття таборів...

— Я відберу тобі їх! На зміну молодих підніму, що родитимуться з піснею туги за Великим і понесуть себе, ніби кадило, у жертву...

— Отрою їм розум і не розумітимуть слів пісні. Викошлявію їх молодий дух і тіло молоде і не матимуть сили нести себе на жертвенні вогнища...

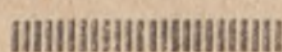
Вони станули проти себе — Світло і Тьма, як тоді, коли ще Хаос Хаосом не був. І як тоді, на порозі Всебуття, бундючно хлюботало в Тьмі — і як тоді, підняло Світло очі і творчі руки:

— Я відберу тобі їх! Матерей їм дам, що починатимуть в ненависті до тебе і за кожну краплину крови, що ти її виточиш, вродять лицаря, що визов тобі поставить. Матерей їм дам, що зі сліз своїх і болю куватимуть панцирі новим, непоборним борцям. Я відберу тобі їх, бо це їх третій день!..

І як тоді, коли ще Хаос Хаосом не був і проти себе станули Світло і Тьма, відлунав простір:

— Бо це їх третій день!..

І тоді — як на порозі Всебуття — Тьма скулилася в собі, підняла ненависні очі на Світло і скрегітьнула в безсиллі зубами...

Ярослав Курдидик.

Ішла людина в даль — без цілі.

Йому килими — золоте мережево надії під ноги.

— Він байдуже виліз на нього заболоченими ногами й залишив мерзенні сліди.

Позад нього поет ішов й елеґію склав:

— „Оттуди пройшла — людина-песиміст“...

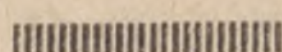
Песиміст.

Богдан Лепкий.

На гагілці.

Дівочий, жвавий хоровід
Живим вінком круг церкви вється,
А на колоді сивий дід
Сидить і дивиться й сміється.

„Гей, молодосте золота,
Минула ти! Цить, серце, цить!...“
І старість молоді літа
З глибин душі благословить.

В. Лімниченко.

Казка лотоків.

По лотоках водичка пливе
З супокійного плеса,
Чорні засуви заставки рве,
Обертає колеса.

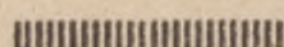
І паде, мов шалена, в провал,
Творить білі десені,
А смерековий, тесаний вал
Крутить круглі камені.

Гей, хто сипле? Розвязуй мішки
І на кіш! Завдавайте!..
— — — — — — — — —
При млині коні рвуть за віжки,
Гей, камені, ставайте:

Гей, камені! З оцього млина
Везуть сина до школи...
Там про казку старого млина
Не почує ніколи!

Там ця казка кошів на підку,
Така люба та рідна,
Стріне мову палку та прудку,
Буде бідна, ох, бідна!

Вже не вернеться син до млина
І до казки лотоків...
— — — — — — — — —
І нема мене там та нема,
Гей, та кілько вже років?

Петро Коструба.

На життєвому шляху.

Секретар ґімназії ще раз поглянув знуджено на розгорнутий плік актів і дискретно здушив у собі охоту позіхнути.

— Так отже, пане товаришу, дуже прикро, але супроти такого рішення... Хіба, що вам удасться ще поробити які заходи...

Павло прийняв із його рук пачку звернених прилог із битою на машині резолюцією влади, що відбирала йому хліб. Махінально переглядав свідоцтва й документи — і думав, що цілком певно нічого не вдасться.

За розмальованими у пречудні арабески вікнами канцелярії свистів двадцятьпятьма степенями січень. Хвилі заморожених сніжин видзвонювали по шибах якісь похоронні гимни, а струйки диму з цигарок укладалися в великі питайники: що далі?

Заголосив десь дзвінок і за стіною роздався звичайний радісний шум перерви. Коридор наповнився сміхом, гамором і напів притишеними покликами. І чомусь боляче защеміла думка: так само буде тут і завтра, і за тиждень — без зміни. Хіба з онтого спису за шибкою вичеркнуть одне прізвище й одну адресу...

Бездумно взяв під паху дневник і вийшов із канцелярії — до кляси. — Остання година — ліз уперто на думку двозначник. А десь на межі свідомого так-же вперто дразнився якийсь безглуздий рефрен:

...Тоді було літо:
було так, було сяк, було розмаїто.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Вечером був святочний концерт у честь якоїсь знаменитости. Із прибраної (конче килимом і неодмінним погруддям!) естради неслися несвяточним тоном відчитувані дуже святочні слова. Шановна й разом ласкаво-добродушна голова ювилята похилилася й ніби потакувала тому, що говорено з естради — а ніби дивувалася над суєтою цього всього...

Павло відбував який тиждень тому визначений дижур. Час від часу, коли за плечима ставало надто голосно, його погляд пересувався урядово по рядах молодих голов і притишував гамір. Але думки його розсипалися, як зірваний шнур коралів, і блукали кудись далеко, по стежках минулого. Заплутаними гієроґліфами мигали в памяті події, пересувалися замрячені контури й обличчя. Замаячіли ряди обгорілих коминів у Скалі, міст на

Збручі. Хтось сіпав сонного за рукав і говорив щось про Галичину...

Змінився краєвид. — Австрійці! — заскреготіло гострим дисонансом — і вдарив тупо-ворожий погляд із-під засмальцьованої „фуражки". А далі знов загуділи безконечні валки возів, що десь ніби перелітали понад ним і кожним брязкотом ланцюга вїдалися у зболілу голову.

Бараки в Рихті, козацькі казарми й Довга вулиця в Камянці. Захриплими тонами вчувалося десь іздалеку: води, води!.. Зривалися сірі з'яви, ішли кудись по кілька кроків — і якось глухо, без стуку падали.

Ряди тіней плентались з лічниці до етапу. Їхали на зустріч вози, підкидуючи по груді головами на голих дошках. Ввижалися з незвичайною плястикою погляди бездушні, німі — або захоплені, розмріяні, що розпучливим контрастом іще дужче мучили душу...

На салі вчинився рух — і злякані думки розбіглися. До Павла хтось заговорив, запрошував на перекуску й нещиро жалував, що він вимовився. Потім обвіяв його морозний вітер і тиша відлюдної вулиці.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Обірваний ряд картин минулого навязався в іншому місці, уже по цей бік. Льоґаритми, цифри, сильоґізми, дати. З закушеними зубами, крізь довгі безсонні ночі — за право називатися людиною.

Добився: мигнули постаті в чорному за зеленим столиком — відчинилися двері університету. І потяглися сірим пасмом довгі дні і ще довші ночі; щоби і з голоду не загинути — і хоч дорівняти тим вигодованим і прибраним жидкам, що мали час і на науку й на забаву.

Часом на кілька годин забракло сили. Тоді лежав бездумно з руками заложеними під головою і вдивлявся у ґротескові машкари, що шкірилися глумливо зі стінного орнаменту, або у смужки диму з безконечних цигарок, що формувалися в якісь чудні, несвітські з'яви. Зі скептичним усміхом мудрця, що зглибив усі тайни невмолимого закону життя, пригадував колишні горді задуми, широкі пляни. Химерною асоціяцією звуків і контрастом змісту ставала перед ним постать професора літератури — і з-поза чорного бюрка долітало йому питання:

— Так скажіть мені ще, що воно таке іронія судьби — у грецькій траґедії?

— — — — — — — — — — — — — — — —

Іронія судьби... траґічна іронія... — беззвучно шептали уста — і бліда усмішка виповзла на заклякле від морозу обличчя.

— — — — — — — — — — — — — — — —

На стрімкій доріжці в парку хворе серце залопотіло і сперло віддих. Павло пристанув і затулився ковніром від вітру, що кусав за лиця. Сісти би на хвилину.

Десь глибоко блиснула тінь думки: мороз — але не вибилася на поверхню. Сів на лавчині.

— Мороз? Хто говорив про мороз?

Здавалося справді, ніби потепліло. Не чув уже вітру, що перше колючками пронизував лице і скаженою собакою рвав за поли. Було затишно й гарно.

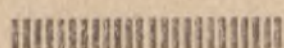
І так само затишно й гарно стало Павлові на душі. Думки снувалися далі, та вже якісь інші, незнані досі, погідні, безжурні. Усе було незвичайно просте й ясне. Зі смішною легкістю прецизувалися тепер схеми задуманих колись робіт, приходила невмолима досі синтеза, сама любовно віддавалася непереможна форма.

Писати — промайнула думка.

Але витягнутий записник так і залишився на колінах. Якась солодка втома загорнула Павлове тіло в мягкий оксамит — а десь далеко — pianissimo — невидима орхестра зачала ніжну мельодію, якби увертюру до чогось несказано гарного...

— — — — — — — — — — — — — — — —

З поза дерев піднісся місяць і кинув оком по парку. Проміння стелилося по доріжці, заблисло брилянтовим блеском по міліонах сніжин — і перемінило в світляний ореол кристалики інею, що вбрали ніби сідиною молоде ще обличчя скорченої на лавці постаті. Якийсь цікавий промінь заглянув ближче в те обличчя — і жахнувся від несподіванки: на ньому виднів вираз заслуханої насолоди, що усмішкою застигла на замерзаючих устах.

П. Бистрий.

І знов зацвіли ясні бози
І зелень запашня цвіте,
І знов неначе винні лози
В душі почування святе.

Р. Кедро.

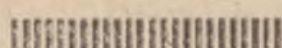
Діти землі.

Пустун весняний прилетів до мене,
Що нагулявшись у густому борі
Прийшов манити в трав хвилясте море
І верховіття торгати зелене.

Я в місті. Але там, де квітнуть клени,
Там білий селянин землицю оре
І радощі свої і біль та горе
Складає в лоно чорне і студене,

Але йому мягеньке мов колиска;
Ось теплим дощиком хмарина бризька,
Листки прибрались в перелки малі.

Пахучий вітер піт з лиця спиває,
Там сонце знов зза хмарки спозирає
І обіймає все душа землі.

Р. Кедро.

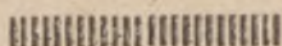
Весняний сонет.

Поплили мряки геть і розцвіли вже лози
Тай розливають скрізь ті пахощі душні
І дзвонить жайворон у ясній вижині,
А на пільних стежках сліди русалок босі.

Із синяви небес падуть перлини-роси
На бори і луги, на килими лісні
І вітер прилетів на спіненім коні
Тай торгає в гаю беріз розвійні коси.

А там вільні поля вкриваються густими
Пасмами свіжих трав і тягнуться у даль,
Там клекотить потік і вітами буйними

Смереки хиляться понад пільний хрусталь.
Там синя далечінь ховається в імлі,
Тут леготи хмільні весняної землі.

Р. Г. Бензон.

Біль світа.

(Зі збірки оповідань „Невидиме світло“).

В міру того, як минали дні, ставав я більше спокійний про здоровля свого приятеля. Паркер запевняв мене, що по моїм приїзді наступила велика зміна на ліпше. І справді, понура тінь, що її зауважив я в очах старця, значно прояснилася. На Святий Вечір відвідав його місцевий парох і вони оба поверх години перебули в каплиці. Правдоподібно мій приятель скористав з нагоди, щоби висповідатися. Вечором був у ліпшому настрою і більше веселий, чим колинде, без утоми оповідав мені веселі історійки, головно зі своїх діточих літ.

В день Христового Різдва відправив раннім ранком Службу Божу, як звичайно, і з його рук прийняв я Св. Причастє. Пізніше поїхали ми повозом до старої сільської церкви. Останній то раз зявився старець на публичнім місці. Я запримітив, що він був для цілого села предметом не тільки цікавости, але теж великої пошани і сердечної ввічливости.

На вечір казав мій приятель приготовити велике деревце в кімнаті для служби, але ми самі зайшли туди тільки на хвилю в часі найбільшої забави. На вид дітей розяснилася твар пан-отця, по батьківськи кивав їм головою на привітання. По хвилі повернули ми до сальону.

Рано в день св. Івана змінилася нагло погода і важкі хмари заслонили блакить неба. Ми мусіли при свічках їсти снідання. Знову запримітив я, що повернуло пригноблення, яке дещо було розвіялось в останніх днях. Заледви одним словом відповідав він на мої питання і як дитя, поденервоване горячкою, кинув на мене нерадий погляд, коли не вдалося мені відразу згасити спіртової машинки. На протязі дня понура темнота ще більше зросла. Сонце по даремних пробах пробити хмари зайшло в жовтій імлі, зірвався сильний вихор.

Зараз по обіді старий пан-отець удався на гору до свого покою і переказав слугою, що дуже мене перепрошує за нечемність, але не має охоти до розмови і постановив вчасно положитися; додав іще, що сподівається знайти собі якусь розривку на вечір. Я сам чувся не надзвичайно і по яких двох годинах роздумувань в їдальній салі пішов також на гору до свого покою.

Над сходами північного крила дому було троє дверей: в середині — двері до каплиці, з правої сторони були двері до покою

пан-отця, а перед ними кілька ступінів, і треті на ліво — провадили до покою, що його займав я. Переходячи, я спостеріг, що через двері каплиці виходила смуга світла, а двері до покою мого господаря були отворені; бачив я крізь них погасаючий огонь при комині. В хвилю, коли я входив до свойого покою, почув, що Паркер іде по сходах, тож запитав я його тихо про здоровля священика.

— Мабуть, мій пан не чується дуже зле — відповів.

Є він ще в каплиці, але сейчас задумує положитися до ліжка. Забув я вам сказати, що казав запитатися, чи ви не хотіли би завтра рано послужити йому до Сл. Божої.

— Алеж очевидно! — промовив я. — Одначе, чи не уважаєте, що краще було би для нього не вставати завтра рано? Мабуть, він дуже терпів цілий нинішний день.

— Добре, прошу вас — говорив Паркер — постараюся наклонити його, щоби зістав в ліжку і повідомлю вас, якщо мені це вдасться. Але ви знаєте мого пана, сумніваюся, чи зумію його намовити.

Пішов я до свого покою і почав роздягатися. Стояв я ще, коли почув, як отворилися двері від каплиці, а потім замкнулися двері до покою пан-отця. В хвилину опісля хтось застукав до моїх дверей.

— То я, пане! — говорив голос Паркера. — Чи можу розговоритись з Вами?

На моє позволення вірний слуга ввійшов до покою зі свічкою в руках.

— Я неспокійний за свого пана — говорив. — Надармо просив я його, щоби мені позволив спати в його покою, не хотів. Прийшов я просити, щоб ви позволили мені переспатися на своїй канапі. Не можу погодитися з думкою, що мав би я віддалитися від пан-отця, а мій покій находиться на кінці дому. Спробував би я спати на сходах, але боюся, що спостеріг би те і гнівав би ся на мене.

Очевидно, згодився я радо, навіть з задоволенням; мені самому докучала самота.

Паркер зійшов зі сходів, приніс собі ковдру та подушку і, перепрошуючи мене щераз, положився на софі під вікном. Моє вікно знаходилося на протилежній стіні довгого вузького покою. Вкоротці згасив я свічки і ми осталися в темноті.

Довго лежав я і не міг заснути. Перенявся я неспокоєм Паркера. Випрямився на ліжку і старався схопити найменший

шмер зі сходів. Але успокоїв мене вповні вигляд доброго обличчя слуги, що його я бачив перед хвилею на порозі; не потребував нічого боятися з так добрим опікуном.

Буря вже втихала. Лиш від часу до часу наглий подув потрясав шибами в вікнах. Поволі огортав мене сон і я почав снити.

В сні тім бачив я себе в своїм покою, як лежу на ліжку; але покій яснів від якогось світла, котре, не знаю, звідки плило. Були відхилені фіранки, що заслоняли вікна і світло наповняло покій та відбивалося в шибах.

Здавалося мені, що ліжко зі мною підноситься, а я жду на появу в вікні чогось, що мене перестрашить. Серед мого ожидання, зірвалася сильна буря і — як можна було судити по звуках — ударила в вікно великою галузою блющу. Удари ті повторилися і повтарялися безперервно, щораз виразніше. Не бачив я нічого в вікні, але неустанно чув той правильний шум, наче би міліони пальців ударяли в шиби. Врешті той шум почав мене непокоїти, тому старався я у сні збудити Паркера, в переконанню, що є він іще в моїм покою.

Те намагання закликати його, пробудило мене. Я побачив, що покій був цілком темний. Коли розглянувся більше уважно, запримітив на підлозі довгу смугу світла, що йшла від дверей. По хвилі подув воздуху з тамтої сторони переконав мене, що двері були отворені. Півголосом закликав я Паркера, але ніхто мені не відповідав.

Як міг найтихше, встав я з ліжка і пішов в сторону софи. Постіль була ще тепла, але Паркера вже не було. Тоді поглянув я крізь відхилені двері на сходи. Покій пан-отця був замкнений, але за дверима чув я приглушений шепіт голосів.

Не знаю добре, чому я так дуже занепокоївся; хутко вложив шляфрок та пантофлі і вийшов на сходи. В тій хвилі отворилися двері напроти і я побачив бліде, перестрашене лице Паркера. Коли слуга запримітив мене, скоро звернувся в мою сторону, але рівночасно почули ми з покою пан-отця виразні і голосні взивання:

— Паркер, Паркер! — попроси його, щоби прийшов сейчас в тій хвилі! Але не оставляй мене, ходи до мене!

— Прошу, пане, увійдіть мерщій! — сказав Паркер і впустив мене до покою.

Живо переступив я високий поріг. Паркер увійшов за мною і двері замкнулися.

На ліво від мене був великий параван. Він заслоняв ліжко, що стояло в куті покою; напроти горів великий огонь в печі. Поспішно увійшов я за параван і побачив пан-отця, що сидів на ліжку. На плечах мав шаль і чорну шапочку на голові. Свої очі з виразом несупокою впялив він в мене і вони видалися мені більшими і більше блискучими, як звичайно. Руки скрив під ковдру. На малім столику біля ліжка горіли дві свічки в срібних ліхтарях. Присунув я крісло до того столика і сів.

— Що ж тобі є, добрий, старий друже? Не можеж заснути?

Замість відповіди глядів дальше перед себе, немов би не бачив мене цілком; опісля повернув голову і не менше вперто вдивлявся в своє ліжко.

— Терпіння світа — вимовив нагло — терпіння землі й підземелля! Прийшли до мене тепер всі, бо досі не хотів я їх прийняти!

Говорив то й висунув старі руки, худощаві і згрубілі в ставах та стискав нервово кінець ковдри, що звисала з ліжка.

Взяв я його руки в свої долоні.

— Пан-отцеві дано вищий дар — промовив я. — Ви пізнали всі радощі світа.

Не звертав уваги на мої слова, ані на мою присутність; глядів стало на своє ліжко з тим самим виглядом розпуки. Одначе не взяв рук з моїх долонь.

По хвилині зірвався знову сильний вітер і навіть в тім віддаленім від вікна куті, в котрім стояло ліжко, замерехтіла полумінь свічок, а комином понеслося якесь жалісне квиління.

Тоді пан-отець увільнив одну руку з моїх долонь і, глядячи на мене, витягнув її до вікна, немов би хотів мені щось показати.

Майже інстинктовно глянув я на довге, низьке вікно. Фіранки заслоняли його цілковито і, хоч легко ворушилися від подуву вітру, не було там нічого особливого.

Чув я, як шуміли і зітхали старі смереки немов розхвильоване море.

Старець держав ще якийсь час піднесену руку, а опісля спустив її і почав говорити поспішно, без передишки; часом шептав, то знову видавав якісь невиразні оклики.

Паркер вийшов швидко з глибини покою, де був досі, і заклопотаний та наляканий станув за мною.

Часом не міг я зрозуміти, що говорить хорий; то знов в його словах було стільки розпуки, що я не можу зважитися, щоби їх повторити.

— Терпіння світа — закликав знову. — Ото стогнуть під моїм вікном і облягають ложе смерти старця без серця і злого священика!.. Боже мій, всі ці невинні мученики! Ціла товпа людей і нещасливих сотворінь. А я йшов своїм шляхом і не хотів занятися їх терпінням, або сидів спокійно при теплім огниці! А тепер прийшли всі вони докоряти мені за свою нужду! Як мало молився я за біль інших!

Сказав то і почав гаряче молитися, взивав Божої помочи для всіх тих, що страждають. І справді мав я враження, що в часі тої молитви нагло втих шум вітру.

По хвилі старець перестав молитися і нарікав дальше:

— Бачите... бліді тварі глядять на мене крізь шиби... нема фіранок, котрі могли би мене від них заслонити... Їх сухирляві пальці ударяють в вікна і грозять!.. А я замкнув двері свойого серця і не можу вже їх утворити, щоби позволити їм увійти!.. Глядіть, отам личко хорої дитини: бліді має уста, очі непритомні дрожать в гарячці!.. Терпіння світа!.. А ото душі найнижчі, благають, щоби я їх увільнив, — душі, про котрих забули всі живі, а я найбільше зі всіх, я — найгірший грішник. Задовго жив я серед вигоди життя і забув про його біль!

Звернувся до срібного хреста, що висів над ліжком і приглядався йому серед мовчанки. Потім знову заглибився в пристрасній молитві і благав Спасителя в імя Його крови і в імя хреста, щоби змилосердився над тими, що терплять.

Та молитва, котру чув я виразно, відкрила мені велику тайну — тайну великого, близького звязку терпінь Христа і Його дітей. Бачив я, як уставилися вони в одній огнистій лінії на темнім тлі безмежного болю, котрий, здавалося, виповняв покій, пливучи зі серця мого старого друга.

Нагло глянув він на мене з токою проникливістю, що я мусів склонити голову, а кожне слово, що його він вимовляв, бичувало мені серце.

— А ти, мій сину, що вчинив, щоби допомогти нашому Творцеві і Його дітям? Ти чував — чи спав? Яка була твоя участь в спасеннім ділі Відкуплення? Чи вірив ти за тих, що не вміли вірити? Чи мав надію за тих, що попадали в розпуку? Чи любив за тих, котрих серце не могло запалати? А якщо не міг сповнити того всього, чи принаймні шукав ти і зумів приймити той біль, котрий би тебе злучив з дітьми Бога? Чи думав хоч про те, щоби з ними співчувати? Чи теж радше відвертав очі від надто зворушливого і болючого виду?.. Але ким же я є сам, щоби мав право так тебе обвиняти?..

Паркер осторожно похилився надо мною:

— Він умре, пане, якщо не удасться вам дещо його успокоїти.

Старець почув ті слова, сказані півголосом, бо майже з сердитістю закликав:

— Успокоїти мене? Бути спокійним, коли світ увесь терпить і стогне? Чи гадаєте, що можу лежати спокійно, коли та товпа добивається до мого вікна?

А потім з криком перестраху:

— Гляньте! Вже є в моїм покою! Наповнили весь простір і дивляться на мене жалібно. Не можу, не можу, то забагато для мене!

Заслонив лице старими, худими руками і обернувся до стіни.

Несвідомо встав я з крісла і розглянувся довкруги. Направду мав я враження, що в воздусі в покою було щось чужого. Здавалося мені, що многі-многі обличчя зявлялися над параваном і ховалися знову поспішно. Образ, що висів на протилежній стіні ворушився як двері, немов би хотів когось впустити. Ковдра в ногах ліжка порушалася злегка, якби хтось сів на ліжко. І чув я, як за моїми плечима Паркер віддихав тяжко крізь зитиснені зуби.

Всьо то тревало секунду. В хвилю пізніше похилився я над ліжком і положив руку на рамя пан-отця В дотику чув я, що його ціле тіло і моя рука дрожали.

— Дорогий старий друже — просив я — чи не міг би ти лежати спокійно? Коли би ти знав, до якої розпуки допроваджуєш нас обох!..

Додав я ще кілька слів християнської потіхи. Дивно мені було промовляти в той спосіб до того старця, тисячу рази краще від мене обізнаного зі всіми тайнами любови Бога.

Слухав він хвилю, потім вхопив мої руки і поглянув на мене перестрашений.

— Так, так, але ви не розумієте того і забуваєте, що я є священиком!

Я сів знову і намагався повздержати безпотрібний дрощ, що тряс мною.

Старець приглядався мені мовчки; врешті майже спокійним голосом запитав:

— Чи далеко ще до світанку?

— Нема ще півночи, пан-отче — відповів за мною лагідний голос Паркера.

— В такім разі ще помолюся — сказав старець. Радість поверне разом зі сонцем.

Без сліду недавнього зворушення обернувся, здіймив зі стіни хрест, поцілував його і повісив на місце. Потім знову заслонив обличчя долонями і був нерухомий.

Вихор на дворі утих зовсім, але за кожним разом, коли через вікно долітав до покою свист вітру, хорий нагло дрожав, наче би відчував проймаючий біль.

Голову і плечі опер на подушки. По довгій мовчанці його руки опали і він положив їх на груди. Очі мав замкнені і віддихав правильно. Мав я надію, що нарешті засне в тій позиції.

Звернувся я обережно до Паркера, але, мабуть, мій рух викликав якийсь галас, бо, коли я хотів заговорити до старого слуги, свої очі впялив він в лице свого пана.

Оглянувся я і спостеріг, що старець випрямився на подушках.

— Іди спати, сину! — сказав мені неначе би сам пробудився. — Чому ви тут оба? Паркер, длячого позволив ти йому прийти?

— Я сам пробудився і прийшов — відповів я — Паркер тут нічого не винен.

— Добре, але тепер прошу положитися. Чи можу числити на вас завтра рано при Сл. Божій?

Хотів я переконати його, що він конечно повинен позістати в ліжку, але поквапним рухом перервав мої слова:

— Ви не можете мене зрозуміти! — промовив рішучо. Та Сл. Божа є для мене одинокою надією полекші. Радість поверне рано. Чимало душ тут і всюди ожидає тої радости; постараюся не зробити їм розчарування. Я сам впрочім ожидаю її цілим серцем! Іди, сину, лиши мене! Побачимося завтра раннім ранком.

Усміхнувся так мило, що я довше не противлявся його просьбі. Встав я отже і вийшов зовсім спокійний.

Чверть години лежав я в ліжку, коли Паркер застукав до моїх дверей, що були напів отворені.

— Тепер він цілком спокійний, прошу пана — сказав мені. — Не думаю, щоби міг заснути, але ніяк не хоче згодитися, щоби я чував в його покою.

— Чи ви бачили його вже коли передтим в такім стані? — запитав я.

— Ще ніколи, прошу пана — відповів мені, а я бачив, як в очах того доброго чоловіка ясніли сльози і дрожали йому уста.

— В кожному разі цієї ночи бачили ми і чули дивні речі — промовив я. — Пан-отець, котрого так любите, є в руках Бога.

Обличчя старого слуги нагло скорчилося і сльози триснули йому з очей.

— Вибачте мені, пане! Я ще зворушений і занепокоєний тим, що я бачив. Чи хочете, щоби згасити свічки?

Зробив він то і положився на канапі. Часто будився я підчас решти ночи. За кожнім разом обережно підходив до дверей і надслухував від сторони сходів. Завсіди бачив я смугу світла крізь двері пан-отця, а раз чи два рази почув шепотання слів.

Щойно над раном заснув я міцно.

Коли пробудився, Паркер в глибині покою чистив моє убрання. Ковдра і подушка зникли вже з канапи і ніщо в лиці старого слуги не зраджувало, що в ночі ділялося щось незвичайне.

— Чи бачили ви його? Як чується? — запитав я поспішно.

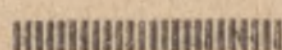
— Бачив я, прошу пана — говорив Паркер — якраз убирається і буде готов о пів до осьмої. Тепер доходить сьома.

— Але як чується? — повторив я запит.

— Направду не знаю — відповів Паркер. — Не робить враження хорого, але знову є дуже мовчаливий... Чи маю я ще що для вас зробити?

Дякую вам, нічого вже не потребую.

Поспішно встав я з ліжка і збирався при світлі свічки, бо в покою було ще темно. Коли підніс стори, небо заледви почало прояснятися над протилежним крилом дому. Вийшов я на сходи, станув на хвилю і чув гомін кроків в покою пан-отця. Отворив я двері до каплиці й увійшов. (Переклав *П. Іс.*)

З Конопніцкої.

Чи наврочив мене хто,
Чи сниться: наче з хати
Гукає голос: „стрільче, чув?
Пора тобі вставати“!
Гей, зорішлива ніч!

Я коника кульбачу,
І кріс хапаю в руки,
За мною чорні круки
Летять, як хмара й крачуть...
Гей зорішлива ніч!

— — — — — — — —

Замкнув ворота батько,
А мати плаче тихо,

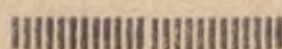
Я шапку зняв: „Пращайте!
Не поминайте лихом“!
        Гей, зорішлива ніч!

Сияють зорі божі,
І жваво коник скаче,
А там на роздорожжі
Чогось дівчина плаче...
        Гей, зорішлива ніч!

Так плаче, що — не жити;
Ціліські дві неділі,
На третю йде просити
Сусідів на весілля...
        Гей, зорішлива ніч!

У тумані нічному
Полями блуд снується, —
Невжеж я винен тому,
Що все війнонька сниться?..
        Гей, зорішлива ніч!

Н. М.

о. Тадей Жевуський.

Начерк відродження католицької думки в світовій літературі.

Коли перед світовою війною хотів хто знайти католицьку французьку літературу, то мусів передусім забиратися до перекладів. Французька мова є так поширена і так знаним середником міжнародніх зносин, що книжка навіть автора чужинця, переложена на французьку мову, завжди більше значить для міжнародного читача, чим оригінал. Отже, коли міжнародній читач хотів мати найновіщу католицьку літературу по французьки, брав в руки книжку англійця Роберта Гугона Бензона (Benson), або даньчика Івана Йоргенсена (Joergensen). Оба вони були конвертитами, обох присвоював французькій мові перекладчик Толстоя, Теодор Визева, нащадок колишньої польської еміграції. Романи Бензона, а передусім „Цар світа“ робили величезне враження. Йоргенсен очаровував читача менше романами, оповіданнями, нарисами, притчами й описами подорожей, в яких він

стрінувся з католицтвом і життєвими подвигами Франца з Асижу.

З Німеччини доходили вістки про католицьких письменників, що в части підпадали під полєміки, звязані з релігійним модернізмом. Також і в Італії католицький роман уляг модерністичній катастрофі в творчості Фогаццара (Fogazzaro). Одначе про католицьке красне письменство у Франції якось не було чути. Правда, що від коли член французької Академії, голосний літературний критик Фердинанд Брюнентір (Brunentière) ще яко невіруючий був на спеціяльній авдієнції у папи Льва XIII-го і проголосив з того приводу свої враження та певність, що матеріялістична наука й оперта на ній натуралістична література Золі вже банкротують, повстало велике заворушення серед заінтересованих кругів, яке дало початок до повільного звороту до спіритуалістичних принципів в краснім письменстві. Старші автори, що добилися вже слави й грошей, як пр. Павло Бурже (Bourget), зачали звертати увагу на душевні відрухи своїх героїв, на соціяльні основи життя, в які вплітали релігійні ідеї і започаткували ряд авторів, про яких можна би сказати, що вони—погани хотіли по католицьки вмирати. До таких належить і поет Ф. Коппе (Coppée 1842—1908). Їх молодим спадкоємцем є Генрих Бордо (Bordeaux), який в письменстві являється взірцем модного джентельмена, що не забуває й до церкви заглядати. Що правда, перед самою війною пустить він у світ книжку, яка буде зовсім по віруючому говорити („Новий хрестоносний похід дітей"); по війні вже яко член Академії напише він книжку майже аскетичного характеру („Св. Франц Сааль і наше людське серце"). Одначе ті книжки можна зачислити, думаю, до здобутків тої нової католицької літератури, про яку саме хочу говорити. Перед тим годиться ще згадати Рене Базена (Bazin), що в своїх романах описує селянське життя французької провінції і робить це в великій мірі з католицьким посмаком.

До тепер ми стояли на висоті французької Академії, то значить, говорили про людей найблищої минувшини, які вже добилися своєї карієри, панували в літературнім світі і, або зверталися до католицтва, або були його дуже уміркованими представниками. Тепер черга заглянути до глибин, де якраз приготовлялося відродження католицької літературної думки.

Відродження це іде з долу, від людей бідних і погорджених, від борців літературної незалежности, від життєвих бідаків, що шукають свобідної краси поза тогочасним, високошановним літературним магістратом. Вони не хотять платити податків за-

гальній опінії, намагаються знайти свій шлях, виспівати свою душу й дати відповідь на питання, що мучать людство, хочуть перевернути вдоволений і марний матеріялістичний капіталістичний світ, ломаються в труднощах життя, задихаються в душній атмосфері кінця XIX. віку, що стояла під кличем поступу, але мала на увазі тільки технічний поступ. Не всі вони являються, взірцем святости. Є між ними навернені й такі, що навертаються, невірні й грішники, але всі вони разом представляють нову силу, яка, мабуть, жде на своє охрещення, яка заповідає новий світ і переоцінку вартостей. Ті бідні лицарі літератури пригадують дещо перші віки християнства, коли так багато блудних лицарів всяких фільософій і релігійних містерій знаходило пристановище, світло і обновлення в Христовій науці.

Для них всіх найшовся укритий провідник в особі фільософа-релігійного мудрця, містика Ернеста Гелльо (Hello). В тім самім часі, коли Ернест Ренан витворював своєю фільософією—яку можна би назвати критикою власного вдоволення — підклад під модну розкішну літературу, під письменство, що давало гроші й славу, той другий Ернест будував в затишу арсенал слів, візій і передчувань, який мав незабаром послужити духовій революції французької літератури. Для Ернеста Гелльо світ, природа, історія, мистецтво, люди — все це було лиш тільки якоюсь величавою літургією, якимось торжественним, таємним богослуженням, де за іконостасом явищ, вражінь і фактів кривея так вельми близький нам Бог.

Хто каже літургія, той тим самим каже символізм. Отже Гелльо був фільософом загального символізму світу й ідеольогом символу яко такого. Противно, тамтой Ернест, себто Ренан, був жрецем самобожества, релігії, яка накидувала нам одну догму: „Ніякої таємниці, ніякої тайни нема і не буде. Вистарчить користати з позорів“.

Французький романтизм скінчився упадком. Ще жив Віктор Гюго (Hugo), а вже повстала нова поетична школа Парнаса, яка навертала до клясичної традиції. Одначе і вона вкоротці мусіла уступити перед напором символістів. І тут віднаходимо Ернеста Гелльо. На верху „великий Ернест“, а світ, то приємна уява без тайн і таємниць; література, мистецтво — це технічний фабрикат, подібний до хемікалій, де є метою за ціну певних випробованих середників схлібляти опінії. На долині той другий бідний Ернест і ціла нова струя життя, для якої все є тільки відбиткою загальних таємниць світу і душі, а мистецтво — це якась природна

тайна загальної літургії божої краси. Барбей Оревіллі (Barbay d'Aurevilly, 1808—1891), Бодлєр (Baudelaire, 1821—1867), Верлєн (Verlaine, 1844—1896), Рімбо (Rimbaud), Віллієр Ісль-Адам (Villiers de-l, Isle-Adam, 1883—1889) стоять на чолі нового руху, що розвивався при кінці XIX. віку. Правда, що з їх рядів вийшли також і декаденти, але це сталося наслідком зусилля йти за модою та осягнути славу зовнішньою пересадою тих ідейних напрямів.

Символісти писали про добро і зло. Не можна сказати, щоби їх специфічним знаком була здержливість в формі малювання зла; одначе їх моральна сила, їх моральна вартість була в цьому, що вони зло признавали за зло. Не встидалися визнати гріха і признати, що він є гріхом. А хто признається до гріха, признає і вищі від себе права і свою неміч, той висказує правду з найбільших глибин своєї душі і, визнаючи її, признає Бога. Ось в тому трівка вартість символістів. В часах загального, приємного, технічно сильного атеїзму, вони почали голосити, що ми є окружені пропастями добра і зла, світла і темряви, що є в нас безсмертні сили, які здібні піднятися аж до признання невмірущої божої краси в душі і в світі, краси, яку людська злоба не нищить і знищити не може. В часах літературної брехні вони відважилися признати правди свойого серця і бачили, що людську душу проникають течії, які виходять з глибин світла і прямують через уяву життя в нові глибини світа. Для них все, і власне життя і провини і чуття, думки і змисли, ставалося якимось космічним концертом, котрого звуки вони чули, але його остаточної мельодії не були в силі зрозуміти. Французькі літературні символісти привернули поняття понадзмислової правди, поняття якоїсь божої таємниці в кожнім камінчику людської будівлі і цивілізації. І сталося ось таке:

Голосний письменник технічно-натуралістичної, атеїстичної школи, до недавна приятель Золі Жорі Уісман (Yoris Huismans), француз голяндського походження, навернувся до католицької віри і почав писати свої оповідання натуралістичним стилем, але з виразною символістичною думкою. Наслідком того літературного парадоксу життя душі набирало в його творах форми нечуваного реалізму і це якраз являється зустріччю традиційного католицького містичного напрямку з новітнім французьким літературним світом. Ми є в початку XX. віку. Заки підемо дальше, годиться нам сказати дещо про Льва Блюа (Bloy).

Простіть мені малий жарт. Ми тут дійсно маємо до діла зі львом. Могутня постать того письменника має в собі щось з тих

біблійних звірять, які в своїй візії бачив пророк Єзакиїл, а які одночасно мали крила, як ангели чи небесні птиці, а також і пазурі, як королі пустині. Лев Блюа (1846—1917) належить в літературнім світі до роду тих диктаторів, які виростають і працюють в підземеллях, а кінчать на вершинах суспільности. Очевидно, що життєпис Блюа вартує окремої, а навіть неодної статті. Видають тепер його кореспонденцію, присвячують йому окремі числа часописів, пишуть про нього книжки. Пошируєтся його моральна диктатура над літературною формою і над думкою новітнього католицького красного письменства. На Льва Блюа покликуються тепер часто деякі чужинці, як Мережковський*) в своїй книжці про Наполєона, чи вельми цікавий німець Гуго Баль (Ball) в своїх нарисах: „Das bysanthinische Christentum" і інші. Але не шукайте його назвища в шкільних, чи офіціяльних підручниках французької літератури. За життя переходили над ним до денного порядку, а радше в його сторону спрямовували стільки вибухів сердитости і гніву, що той великий артист пера ніколи не міг діждатися ширшого відгомону своїх творів. Він жив дійсно в підземеллях літературного світу. Одначе там дозрів він, як той євангельський квас так, що майже вся сучасна католицька літературна думка у Франції бере свої початки у його творчості.

Звідки та злоба проти нього?

Її корінь лежить в тому, що він абсолютно погорджував всякими правами духової еволюції. В 70 — 90 рр. мин. віку він вже так писав, як ще не зовсім сміють писати сьогодні. Він був речником абсолюту, він нівечив всякі тонкости літературної політики, коли говорив до своїх сучасників про найбільш зненавиджені правди.

Всі ті, про яких ми досі говорили, були бодай в части свойого життя його другами чи знакомими. Одначе він не міг замкнутися в жадній школі, бо мав в собі щось з Данта, якого саме земляки вигнали з вітчини. Всякий компроміс з думкою, чи зі совістю, чи з поняттям краси був для нього недоступний. А той християнський реалізм, що його стрічаємо в творах Уісмана є слабою відбиткою реалізму Блюа.

(Дальше буде).

---

*) Дмитро Мережковський, найвизначніший сучасний російський письменник з месіяністичною закраскою.

В. Липинський.

Необхідна прикмета для провідників нації.

(Передрук за дозволом Автора з „Листів до бр. хліб.“, вид. 1926., стр. 362/7)

Основною прикметою руху, яка відріжняє в політичнім громадськім життю провідників від тих, кому дають провід, єсть більше вроджене хотіння поширення і влади, більший — як ми його назвали — імперіялізм (або ще можна інакше сказати: більший політичний темперамент). Як історично витворюється оцей більший імперіялізм серед певної провідної меншости в нації — про це була мова в попередніх »Листах«.

Див. »Листи« 7, 21, 25, 26 і 27. III-ої частини. Читачам, вихованим в сучаснім демократичнім способі думання, важко зрозуміти, чому це провідниками скрізь і завжди єсть сильніша меншість, коли власне всі сучасні демократичні теорії говорять про правління, тобто про провід більшости. Крім сказаного вже з цього приводу в попередніх »Листах«, згадаймо ще як приклад демократичну Францію. При виборах до парляменту в маї 1914 р. було управнених до голосування 11,266.098 виборців. З них голосувало тільки 4,844.206 і вони вибрали кількасот послів, які знов виділили з себе частину, звану »правлячою більшостю«. Значить: 1. з цілої маси виборців тільки у 40,25%, тобто у меншості, вистало хотіння влади і політичного темпераменту настільки, щоб дати себе, при помочі всіх засобів демократичної виборчої механіки, потягнути до виборчої урни; 2. що з цієї меншости тільки більше ніж половина формально через своїх послів виконує владу; 3. що фактична влада — дійсний провід, опертий на дійснім імперіялізмі — знаходиться в демократичній республиці в руках горстки партійних лідерів (які призначають послів, ведуть агітацію, з великим зусиллям розворушують масу і оцим своїм демократичним способом проводу здобувають серед неї восприїмчивість на свої хотіння) і другої горстки, схованих за цими »представниками народу« анонімних представників капіталу, які цю демократичну політику послів фінансують, тобто дають їй реальну матеріяльну силу; 4. що все це зусилля в стані розворушити в середньому тільки біля 40% виборців, а решта, тобто більшість, абсолютно пасивно відноситься до оцього »правління більшости« і терпить його доти, доки дійсно правляча демократична меншість не стратить свого авторитету і своєї матеріяльної сили. З цією хвилиною вибухає революція, яка знов таки ніколи і нігде не дає влади більшости, а тільки якійсь провідній меншости, що оцю революцію викликала, зорганізувала і для свого хотіння влади восприїмчивість більшости здобути в той чи инший спотіб потрафила.

Імперіялізм лежить в основі всякого громадського руху. І коли мова йде тільки про витворювання і збільшування руху (що, підкреслюю, не рівнозначне з якостю цього руху), то йому сприяють такі прикмети, які цей вроджений, стихійний імперіялізм провідників скріпляють і побільшують.

Між ними перше місце займе віра в правдивість, законність і необхідність своїх хотінь та своїх

вчинків. Віра ця приймає, як бачимо далі, ріжні форми, що рішають про саму якість руху. Тут зазначимо тільки те, що єсть спільне між всіми формами такої віри, що єсть її суттю з погляду проблєми руху, який ми тут розглядаємо.

Само примітивне стихійне хотіння поширення (духового, матеріяльного, чи обох вмісті), і нерозривно звязане з ним хотіння влади, служить тільки першим імпульсом до політичної акції, до витворювання громадського руху. Без нього не можна помислити собі такої акції. По що людина має робити прикре і тяжке зусилля, необхідне для витворювання і виконування руху, коли вона не має ніяких — залежних од успіху цього руху — ні духових, ні матеріяльних хотінь, або має ці хотіння дуже малесенькі? Але розвивається і набірає чим раз більшого розгону ця акція допіру тоді, коли в свідомості людини запанує віра, що її стихійні хотіння, які її женуть до акції, правдиві, законні, необхідні. Іншими словами: рух збільшиться в міру того, як люди, витворюючі той рух, починають вірити, що їхня творчість не єсть випливом тільки їх особистого, субєктивного хотіння, але єсть проявом якоїсь вищої од таких субєктивних хотінь, обєктивної, законної і необхідної правди. Почуття союзу з отою обєктивною правдою, в яку люди вірять, скріпляє безмірно їх стихійні субєктивні хотіння, а тим самим скріпляє і збільшує витворюваний цими хотіннями рух.

На оцій властивості всякої живої і глибокої віри, — властивості, яку принято звати містицизмом (він єсть у всіх вірах, навіть в найбільше раціоналістичних, тобто вірах в обєктивну правду законів, одкритих і сформулованих людським умом), побудовані всі інші прикмети, що сприяють скріпленню і побільшенню руху.

З оцього містицизму віри випливає завзяття, витривалість і непохитність, без яких активна, витворююча рух, провідна верства ніколи не могла б здійснити своїх хотінь. Провідники, що кожного року »міняють віхи«, тобто не мають своєї власної глибокої віри, не єсть провідниками, і нація, що має нещастя мати таких провідників, нацією ніколи не стане, бо ніколи своїх національних хотінь не зреалізує, не доведе до кінця.

Державно і національно-творчі завдання провідної верстви ніколи не обмежуються тільки одним поколінням. Коли у неї нема завзяття, витривалости і непохитности в переведенню своїх ідей і коли нема вірности цим ідеям аж до смерти, то ці ідеї не можуть передаватись дальшим поколінням і не може витворитись державно-національна традиція, без якої не буває розвинених державних націй. Сотворення наприклад Франції трівало кілька століть. Увільнення Еспанії від «окупації» Маврів трівало два століття. Зєднання Італії.

якого способи — горіючи хотінням цього зєднання і з вірою в це зєднання — намагався пізнати Макіявеллі, здійснилось більш ніж триста літ по його смерти. Чи могли б статися всі ці факти без провідної верстви, віруючої в законність, правдивість та необхідність своїх вчинків і з цієї віри черпаючої вікове завзяття, витривалість та непохитність в здійсненню своїх хотінь? Що сталося б наприклад з Еспанією, коли б її католицька і вірна своїй королівській династії провідна верства, зневірилась в своїй релігії та своїй вірности і стала роздумувати над тим, чи може влада магометанських Маврів не була б «краща» для «еспанського народу« і »чи не краще» було б їй — еспанській провідній верстві — самій примоститись і пристосуватись до цієї «народної» мавританської влади . . .

Без містицизму віри не може бути здатности до жертв, яких всяке здійснювання хотінь та ідей, всяка поважна політична акція вимагає. Чи можна добувати з себе максимум напруження (для провідників і організаторів нема 8-ми годинного робочого дня!), і в цьому умовому чи фізичному (оружному) напруженню жертвувати своїм здоровлям і життям, без віри, що ця жертва потрібна для перемоги правди, що вона законна, необхідна?

Патріотизм, на якому будуються держави і нації, це віра, це спокій душі, а не бізнес з надією на »добрі проценти«, і не акторство з надією на оплески і дарунки юрби. Політичними творцями можуть бути тільки ці, що жертвують собою за те правдиве, добре, законне, необхідне, в яке вони всею душею вірять. Бо за дійсну жертву, потрібну для творчости, не в стані нагородити ані монарх, ані »признання народнє«; вона не оцінюється ані похвалою, ані зисками. Тільки в глибокій вірі вона знаходить своє оправдання і свою внутрішню радість. Тільки вірою можна перемогти змучення од жертв і з віри можна черпати енергію на нові жертви. Тільки віра рятує од гіркого несмаку, рятує од повної нездатности до дальшого зусилля, яке єсть завжди наслідком безвіря і випливаючого з нього почуття безцільности та непотрібности жертв.

»Dulce et decorum est pro patria mori« — казали старі Римляни. Солодко і почесно було їм умірати за батьківщину, бо вони знали, що складають жертви »за друзі своя«. За друзі—тобто за тих, що однаково, як вони вірили, того самого, що вони, хотіли, і жертву їхню —потрібну для здійснення заповітів спільної віри — уміли цінити тому, бо і далі буде існувати ця сама спільна віра і далі за здійснення її заповітів мусять складатись все нові і нові жертви. І чи не знищать в корінні між собою всяку здатність до жертв такі »національні« провідники типу політичних спекулянтів, яких віра залежить »од орієнтації«; які напр. сьогодні співають славу »мученикам за ідею держави«, а завтра проголошують гасло, що нація може прекрасно існувати і без власної держави. Чи може державно існувати така »демократична«, на множество »народніх партій« поділена нація, яка не витворить в собі одної спільної, всіх обєднуючої, політичної віри; нація, серед якої немислимою стає жертва для батьківщини,

для нації, для держави, для своїх, бо цей »свій« це найлютіший ворог, що не жертв і не посвяти для спільної віри, а якоїсь підлости та нікчемних вчинків од земляка свого (щоб тільки могти його скомпромітувати) жде і в них свою найбільшу радість має . . .

Містицизмом віри опреділяється степінь і характер необхідної для всякої провідної верстви сміливости і здатности на риск. Нема потреби доказувати, що не можуть бути добрими провідниками і вести за собою націю в її тяжкій боротьбі за існування ці, що бояться і уникаютсь боротьби. Але коли стихійна, примітивна сміливість войовників — тобто тих, що боротьби не бояться і її бажають — не має виродитись в глупий індивідуальний авантюризм, або звичайний бандитизм і розбишацтво, вона мусить випливати з віри, мусить бути ублагороднена і оправдана вірою.

Чи таке було б сьогодня становище України коли б численні наші сміливі і рисковиті отамани, крім свого примітивного войовничого хотіння поширення і влади, мали ще політичну ідеольогію, і мали єдиновладну (монархічну) державно-національну українську організацію, яка б оці їхні хотіння та їхню ідеологію здержувала, обєднувала та дисциплінувала. Рідко яка країна має так сміливих людей, як Україна. Але теж ні в одній країні ця сміливість, через безвіря, безідейність і неорганізованість, так по пустому, так безглуздо не марнується.

Містицизмом віри міряється також рішучість і певність себе, без яких — особливо в переломових моментах — провідна верства обійтись не може.

Одною з головних причин перемоги большовиків було те, що в цьому хаосі, який запанував по упадку самодержавної петербурської влади, вони зважились йти рішучо і самоупевнено до своєї цїли, не прикриваючи — як всякі демократи — своєї власної непевности і своїх власних вагань ріжними »учредительными собраніями« і побрехеньками про »народню суверенність«. Але могли вони це робити тільки тому, що вони мали свою віру і що, при всій її дикости і безглуздости, це була одинока сильна і організована віра серед всеросійського гнилого, безвольного, плаксивого і тільки балакаючого безвіря. Запанувавши, раціоналістичний і побудований на зненависти, містицизм комуністів підрізує в корінні сам свої основи; віра їхня валиться од внутрішнього розкладу. Але не невіруючими скептиками зможуть бути ці, що захочуть бути творцями та провідниками на оставленій большовиками руїні.

Врешті без віри в правдивість, законність і необхідність своїх вчинків не може бути небхідної для провідної верстви поваги до самої себе. Нація з провідною верствою, яка головним своїм завданням вважала б саморозкладання і опльовування самої себе, може бути обєктом, а не субєктом історії. Вона буде відганяти до чужих націй і винищувати у себе все здатне до руху, все активне, — все, що потрібує для своєї акції віри та поваги до своєї віри — і буде вкінці постачати в національних формах, або

зовсім одірваних од реального життя ідеалістів літераторів, або шпигів, провокаторів і платних аґентів для провідних верств чужих націй.

Оце почуття поваги до себе даної провідної верстви в дальшім розвитку приймає дуже часто форми ідеї національного посланництва. Суть цієї ідеї лежить в тому, що дана провідна верства, а за нею і ціла нація, вважають себе покликаними тими вищими силами, в які вони вірять, до виконання наказів цих сил. Яко така, ідея посланництва відограла величезну ролю в повстанню і розвитку всіх державних націй, тобто націй, які потрафили свої національні хотіння зреалізувати.

Деякі наші публіцисти, здеморалізовані власним безвірям або постійними змінами своїх вір, висміюють ідею посланництва, як специфічно московську чи польську прикмету. Вони не знають, що проявів месіянізму маємо в історії стільки, скільки було і єсть на світі великих державних націй. Чи це буде найбільше, завдяки Біблії, відомий месіянізм колишнього народу Ізраїля, чи месіянізм старих Греків і Римлян; чи новітніх англійських пуритан, які себе за »націю святих« вважали, чи месіянізм французький, що в ріжних добах приймав ріжні форми; чи месіянізм германський, італійський, московський, або польський — скрізь ми бачимо в ньому ріжні прояви одного і того самого почуття національної самоповаги, національної чести, національної гордости, виявленого в великім творчім пориві даної провідної верстви до здобуття для своєї нації окремого, Богом і людьми оправданого, місця на світі.

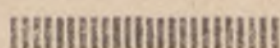
Зачатки нашого месіянізму мали і ми всякий раз, як поривались до буття реальною, державною нацією. Отже в князівській державі, що дала початок ідеї »Святої Руси«. Потім в козаччині, в цьому — як вона себе називала — »племені яфетовім«: цих лицарях Христа Святого, що себе за авангард християнства в боротьбі з невірними уважали. Врешті, в часах відродження, наш месіянізм зароджувався в ідеях Кирило-Методіївського брацтва, але згодом пропав, затоптаний в болото тими, що не горіли вірою і не мали хотіння виконати достойно і як найкраще велику ролю, яка на світі судилась Україні, а тільки спекулятивно оглядались за таким »потягом поступу і революції«, який би підчепив при нагоді Україну, автоматично вивіз її на поверхню життя і дав можливість її провідникам, крім рідних галушок, вкушати ще й »плоди світової цивілізації«.

Сучасні соціялістичні інтелігенти українські, в руках яких опинився провід нації, заражені гниллю розкладу Росії, почали, по прикладу своїх »інтернаціональних« російських учителів, дивитись на Україну, як на »необхідне зло«, а на державно- національні змагання українські, як на »змагання реакційні«, для яких в грядучім соціялістичнім раю місця вже не буде. Такою своєю »національною ідеольогією« вони знищили в корінні повагу українців до самих себе і тим власними руками підготовили грунт для большовицької і польської окупації України.

Розуміється, не треба забувати, що ідея національного посланництва — коли вона необмежена релігією і політичною культурою — перетворюється, як і всі інші нічим необмежені рухові прикмети (про що буде мова дальше), в руйнуючу держави і нації, національну мегальоманію та націоналістичну »свистопляску«.

Отже віра — з творячим її основу містицизмом єдности субєктивних хотінь обєктивної правди — єсть, як бачимо, джерелом

всіх тих прикмет провідної верстви, що збільшують її активність, а тим самим сприяють збільшенню громадського політичного руху цілої нації. Знищити державно-національну віру серед провідної верстви — це найкращий спосіб політично приспати, а потім поневолити дану націю. І мірилом політичної сили даної нації єсть відпорність її провідної верстви на чужосторонні впливи, єсть її вірність своїй політичній вірі. Провідна верства, що не знайшла, або загубила свою політичну віру, не може виконувати політичних провідних завдань серед нації. В безвірю і випливаючім з нього гнилім почуттю неувіренности в законности свого народу і своєї влади, лежить головна причина розкладу і упадку всіх провідних верств, а з ними розкладу та упадку всіх держав і всіх націй у всіх часах. Від пилатового умивання рук і неувіренности в правді (»що єсть істина?«) починається завжди такий упадок.

Теофіль Коструба.

Аристократизм і інтеліґенція.

(До розуміння творчости О. Кобилянської).

Українська література XX. віку помітно зміняє своє обличчя супроти давнішої. У нас, можна сказати, не відбилися в усій своїй повноті західно-европейські напрямки в літературі, от у тій мірі, як у поляків. Звісна річ, що про романтизм у нашій літературі можна говорити лише зі застереженням — „так званий український романтизм“. Інші літературні напрямки, чи то раніші, чи пізніші від романтизму, до нас приходили з деяким припізненням. Найщиріше прийнявся в нас ще реалізм і натуралізм, і він, завдяки специяльним умовам нашого ґрунту, сильно держався в нашій літуратурі.[1]) Із XX. століттям появляються в нас нові літературні напрямки, що були популярні на Заході. Традиційний реалізм чи натуралізм, буйний іще в 90-тих роках XIX. століття, зачинає уступати; тримаються його хіба старі ветерани, як Нечуй-Левицький, бо навіть молодші сили, що зачали від натуралізму (Коцюбинський) переходять до модернізму. Тим більше у молодих сил видко зразу ж інші напрямки — як от у Винни-

---

[1]) Про це ширше поговорю в іншому місці.

ченка, Яцкова й письменників „молодої музи“ взагалі; також старші зміняють подекуди лінії своєї творчости — як Франко, Кобилянська.

Правда, ці останні, точніше кажучи, лише позбуваються літературного шабльону, часто противного їх єству, прищепленого їм із-зовні, а прийнятого „для годиться“. Що так було з Коцюбинським, почасти з Франком, про це постараюся говорити в іншій статті. Покищо приглянуся ближче творчості Кобилянської.

Кобилянська почала писати вже в 80-их роках XIX. віку, але вона зразу ж пішла іншими шляхами, як пересічний український письменник. На це зложилися головно дві речі: одне, що Кобилянська була відірвана від загальної атмосфери української літератури, й читала головно твори німецької і скандинавських літератур, а друге, це саме домашнє окруження, що формувало відмінно від інших письменників її психіку. До певної міри можна вважати за автобіографічні слова, що їх вкладає авторка в уста Аглаї-Феліцітас: „Питання суспільні, ідейні, національні, були для неї мало знаним висловом. Коли й зачувала тут і там щось подібного, воно лишало її студеною. Найбільше всетаки вона переймалася музикою. Всі партійні, політичні й такі подібні справи були для неї, молодої, так мало цікаві...“ („За ситуаціями“). Звичайно, це новина була в українській літературі, або бодай у думці письменника. Це виглядає ніби байдужність до національної справи, що межує з індиферентністю.

Тимчасом так не було — був лише відмінний психольоґічний тип, незвичайний в український літературі. Згодом це виложила письменниця в цілу теорію, хоч принагідно — у повісті „Через кладку“. Про це нижче. Покищо — ще кілька слів, як виглядала початкова стадія творчости Кобилянської, цікава тому, що письменниця, мимо своєї відмінної психічної конституції, стрінувшися з теорією соціялістичною... признала її цінність і хотіла навіть уважати себе приклонницею соціялізму.[1]) Сталося це під впливом знакомства з Софією Окуневською й Наталією Кобринською. Кобилянська говорить багато про „жіноче питання“, отже про справу, звязану зі соціялізмом, але, як це замітив уже О. Ма-

---

[1]) На цю симпатію до соціялізму в Кобилянської звертає увагу при нагоді п. В. Дорошенко: „Річ не в якімсь надчоловіку, а просто в л ю д и н і, свідомій і творчій людині. Інакше не можна б пояснити й захоплення Кобилянської соціялізмом та віддавання своїх творів до соціялістичних часописів“. („Борці за красу і волю“, ЛНВ. 1922, І, стор. 71).

ковей, саме не з того боку, з якого підходять соціялісти. У Кобилянської мова про право жінки на любов, зі занедбанням економічної сторінки.[1]) Подібно було і з патріотизмом. Признаючи, що треба бути патріотичною у своїх творах, Кобилянська переводила це так, що прим. у „Царівні“ Наталка любить Орядина тому, що він — українець. До таких нещасливих консеквенцій доходив і „соціялізм“ і „патріотизм“, бо він був Кобилянській прищеплений зі зовні, неприладжений для неї й не перетравлений. Бо, звісно, naturam expellas furca, tamen usque recurret. Не в тому річ, щоби прийняти якусь ідею, а треба її погодити зі своїм „я“. Правда, що треба жертвувати багато зі свого боку, багато зі себе викорінити — але це діється лише тоді, коли дана людина фактично вважає свої погляди, тощо, за лихі. Але буває й так, що natura, мимо всього, вертається, тим більше, якщо її за велике лихо не вважається. З цього виходить досить чудна нераз синтеза.

Так було, очевидно, і з Кобилянською.

Особистість її надто відклонювалася від пересічного шабльону реалізму й вона пішла своїм шляхом. Правда, не було тут якогось пірвання з попередньою творчістю, але всетаки Кобилянська пішла таки своїми шляхами. Від соціялізму до Метерлінка й містики (див., особливо, „Земля“), далеко. А так було й у дальшій творчості Кобилянської. Її особистість виявлялася чимраз виразніше, чимраз більше *відмінно від давнішої української літератури.* Критика стрічала це або ворожо, або прихильно. Та не про це йде; йде про те, чому саме Кобилянська являється таким окремим типом? Досі це питання розглядане лише принагідно, — тому варт присвятити йому спеціяльну увагу. Щойно потому час на оцінку.

Кобилянській закидувано аристократизм і дехто брав їй це за зле, дехто хвалив її за це, а дехто старався вияснити, звідки він у неї. Авторка сама дає нам відповідь на це питання, через уста Нестора Обринського, а почасти інших своїх героїв (у повісті „Через кладку“). При нагоді розмови Богдана Олеся з Нестором Обринським дає авторка свій погляд на українство, погляд, досі не розважений, не зрозумілий добре й відповідно не оцінений.

Нестор говорить про працю для нації й висловлює в тому напрямі досить дикі й незвичайні для того часу думки. Він не може працювати для нації так довго, як довго до того достаточно

---

[1]) Див, ЛНВ. т. V, стор. 44, 99.

не приготовиться. Тому не погоджується зі своїми товаришами, що є... заплиткі. Я приведу декілька виїмків із повісти — думаю, оправдано, — не хочу переповідати своїми словами думок авторки, щоби їх не затемнювати.

На питання Богдана Олеся, про що говорив з товаришами так запальчиво, Нестор відповів:

„То є... *вони* балакали живо й запальчиво. Щодо мене, то я не багато говорив і не говорю звичайно ніколи багато. Я не люблю між них ходити, а вже найменше на так звані зcomplexity, як і не люблю газет і часописів перечитувати“. „Так, так, я говорю правду. Бачите, як візьму я який часопис у руки, а особливо ті, що щодня виходять, мені здається, я входжу в ресторан, де кожний говорить своє. Я втікаю з таких кімнат, бо там тяжке повітря. Мої власні думки неначе губляться в мене, душа чим-то починає заплямлюватися, і я стаю зі себе невдоволений. Після мене, часописи винищують у нас змогу *самим* задумуватися, а особливо ті, що що-дня зміняють свої погляди“,

До цих часописів подібні й товариші Нестора. „Вони, або бодай більша частина їх, не багато ліпші від часописів. Вони всі зі своїми думками видаються мені перегарячені, а деякі скоро пережиті. Все, що роблять, пишуть, говорять, видається мені без якоїсь рівноваги і твердої сили“. Нестор закидає їм, що вони роблять це не для праці, а для зиску. Зі свого становища ці товариші оцінюють Нестора, але він має почуття своєї вартости. „Їм здається, що з мене нема нічого, бо я не є на їх спосіб активний. Не їзджу по селах, не агітую при виборах, не закладаю читалень, не держу промов і т. д., але я, як кожний з нас, знаю свої змагання, моральну вартість і без пляну не живу. А щобільше, *себе не щаджу*“. Йому закидували, що він не бере участи у громадському житті. „Будьте переконані“, говорив він до товаришів, що глузували з його ніжних уст, „що як я колись піднімуся зі свого місця й відчиню уста, з котрих тепер глузуєте, я своєму народові сорому не зроблю. Так, я буду говорити. Але тепер ще ні. Мені треба вперед ще дещо *перейти*, дещо *перерости*, перебути, і аж відтак станути до бесіди й акції у змислі моєї особистости“.

На питання Олеся, чи він не думає посвятитися політичній діяльності, він відповів ширше — й цю відповідь, можна сказати, програмову, наведу в цілості; така вона характеристична:

„Правдоподібно так. Зрештою, до того треба також відповідно приготовитися. Але не гадайте й ви, як вони, що в мене

нема почуття приналежности до свого народу. Навпаки, я лиш не хочу себе у праці шматувати. Я маю звичай віддаватися цілком тому, чому віддатися рішаюся. Іншими словами: що даю, даю *цілком*. Хтось раз слушно з наших талановитіших сказав: „У нас кричать усе і всюди — „працювати для народу". А виходить, що ті „випрацьовані здобутки" не для цілої нації, а виключно для мужицтва. Я питаюся, чи нам не спинатися в наших змаганнях понад здобутки для мужицтва? Не відриватися (в тоншім змислі) від нього, становлячи зі себе, себто інтелігентів, другу, окрему верству, котра вимагає і *для себе* праці, науки, штуки й інших здобутків культури? Хоч небагато, а ми для того свого народу, мужика, бодай як не вже щось зробили, то *робимо*. А для інтелігенції? Для нашої інтеліґенції ми ще нічого не зробили. Я мрію про те, щоб у нас було як найбільше глибокої, поважної інтелігенції. Інтелігенції національно-культурної, а, по-правді, того всього ми ще й досі поза мужиком не бачимо, майже нічого більше. В тім велика часть нашої власної хиби. Я питаю, що може для людини кращим ідеалом бути, як не власне—людина? Гарна, трудяща, укінчена людина, в тисячах шляхетних постатях? А між тим, яке нутро сучасного українця? Чи взагалі відкрите воно вже? Українець його не знає, поминувши вже найглибшу глибінь того нутра. Він не прийшов ще навіть до пізнання своєї власної сили через призмат правдивої інтелігенції — культури, до пізнання може й великого призначення свого народу. Взагалі говорячи, ми є нарід, що ще себе не віднайшов. Тому, як може він масу, себто ввесь нарід, організувати, *поки він сам себе не зорганізує?*. Спершу — як одиницю, відтак, як масу, а вкінці — як націю?..."

Таке розуміння завдання української інтелігенції було дуже дивне для загальної опінії. В нас панували ще ідеали т. зв. хлопоманів, чи народників, яких тип — Радюк із „Хмар" Нечуя-Левицького — був ідеалом навіть для деяких українських шляхтичів. Тож, як тут почулися інші слова, почулася й потреба виїснити їх ґенезу. Вирішено це згідно зі старими, втертими шабльонами; Кобилянська мусіла це десь вичитати, бо „дух часу" був інший. А що тут є і аристократизм, і сильні індивідуальності, тож критика радісно крикнула: „Кобилянська начиталася творів Ніцше".[1]) Але тепер, завдяки деяким дослідникам, справа про-

---

[1]) Це завважили вже рецензенти „Царівни". Але, як тоді ще як-так можна простити було це критикам, то дуже дивно читати у статті д-ра Л. Луцева п. н. „О. Кобилянська і Ф. Ніцше", що „отой зверхній (sic!) „аристокра-

ясняється: Кобилянська черпає свій аристократизм не з Ніцше.[1]) Треба шукати іншого пояснення. Шукають його в тому, що Кобилянська прагнула бути вільною людиною, такою, як її малює у своїх творах (п. В. Дорошенко); цю волю до життя вона протиставить окруженню — й у тому ввесь аристократизм Кобилянської (др. О. Грицай). „Поняття духового аристократизму в Кобилянської доволі самостійне", говорить др. Грицай. „Воно являється в неї протестом проти того масового зводження духовостей одиниць до одного спільного знаменника".[2]) Подібно — як протест проти окруження — пояснює аристократизм Кобилянської й п. В. Дорошенко.[3]) Та це все, так сказати, негативне означення. Натомість *сама родова шляхотська традиція відіграла тут дуже велику позитивну ролю.* На це вказував чи не найкраще з усіх п. О. Луцький у листі до редакції „Світу"; приводжу тут дотичне місце:

„Є *механізм часу* і є *дух часу.*

„Живий провід нації в часах виступу Кобилянської, тут більше, там менше протиставився механізмові часу. Сама ж Кобилянська виповіла безпощадну боротьбу духові часу. Коли перші вірили, що зміна самого суспільно-політичного ладу демократичним засобом, себто юрбою, принесе щастя Україні й людству — Кобилянська вважала найкращим революційним почином поетів проти ненависного „нині": „action directe" на сучасного духа часу — таким чином, щоби насамперед виховати серед юрби нову аристократію, великі моральні особистості, апостолів і організаторів нової дійсности. Матеріялізмові перших протиставила свою віру: в началі був дух і він творить дійсність. Для повалення одної й утворення другої дійсности більшу реальну цінність мають почування, ніж усі матеріяльні механізми світу. Соціяльні, політичні стосунки — це тільки зовнішня поверхня духа часу.

„В утворенні цього світогляду дуже малу ролю відограв Ніцшів Заратустра. У нім захопив чутку й живу душу Кобилян-

---

тизм" і „артизм" і оту „небуденність" героїв Кобилянської, можемо, здається нам, вважати відгуками Ніцшівської фільософії, пошани перед шляхтою, та погорди (чи в Кобилянської це є?!) до „мужицтва". (ЛНВ. 1923, V, стор. 51). Хіба ніхто не черпає нічого з-поза літератури?

[1]) В. Дорошенко, Борці за красу і волю. ЛНВ. 1922, I. Др. О. Грицай, Ольга Кобилянська, ibid. кн. VI.

[2]) Цит. тв., стор. 242.

[3]) Цит. тв., стор. 71.

ської його ліричний патос і погляд, що передусім „der Mensch ist etwas, was überwunden werden soll“. Вирізьблюючи далі душу своїх „аристократів“, Кобилянська моделювала її більше на рідним і передусім одідиченім багацтві,[1]) ніж на фільософії ніцшівського Заратустри“.[2])

Звісно, що Кобилянська, аристократка не лише по дусі, але й по походженню, цінила цю родову традицію, що висловлює устами одного з персонажів у цитованій повісті „Через кладку“: „Кожний нарід гордиться своєю шляхтою, лиш один українець відокремлюється чи не насилу з того вінка людських окрас, наче б це була марнота — мати значних предків і почувати в собі шляхетську кров. Я не кажу, щоби з того робити в життю якусь головнішу квестію, ставити те понад інші вартости духові, або придбані працею чи наукою, відділятися гостро від працюючої нижчої верстви або інтеліґента-пролєтара, як це діялося колись. Але, щоб уже так уступати власті мужицтва, чи радше демократизму, котра й без того становить у нас найсильніший елємент, мені здається, це не зовсім слушно й на будуче нездорово. Будь-що-будь, повинні ми й над тим застановитися, чи не було б добре взяти і плекати, як цінну, й силу шляхецтва не лиш душі, але й імени, себто піддержувати невмиручість памяти тих предків, що надали своїми геройськими вчинками славу і блеск свойому імені“.

Це досить виразне. Щоби зібрати разом думки Кобилянської, то вони зведуться до того, що українська інтеліґенція хоче й повинна бути ідейним проводирем нації. Вона повинна, отже, першусього, утвердитися сама в собі, приготовитися до своєї ролі. Але ця роля — це не є слідкування за масою і знижування себе до неї; навпаки, інтеліґенція повинна бути зразком для маси, підносити цю масу до себе. Щоби могти бути тим проводом, вона повинна перейняти все гарне і шляхотне з минулого, між іншим і традиції славних родів. Герб — вияв цієї традиції і як такий він має високу ціну в Кобилянської. Тут її аристократизм!

Направду — шляхотне й пориваюче завдання!

---

[1]) Це ніяк не могло стати зрозумілим д-рові Луцеву й він, задивлений у Заратустру, пише: „Що це за „рідне“ й „одідичене“ багацтво — автор не каже, бо ж важко таку велику вагу класти на „шляхотство“ в формуванні світогляду О. К.“ (ЛНВ. 1928, IV, стор. 339). Автор сказав: це іменно родова традиція, якої ваги др. Луців не годен розуміти.

[2]) О. Луцький, Ювилей Ольги Кобилянської. (Лист до Редакції „Світу“). „Світ“ (Львів, 1927, ч. 21/22, стор. 9—10.

Д. Державник.

Нова епоха.

I.

Сучасні, глибокі мислителі - фільсофи однозгідно констатують, що стоїмо перед загибіллю цивілізації XIX. і XX. століття. Всесвітня війна, зроджена тою ж цивілізацією, завдала смертельний удар своїй матері, а рівночасно розпочала переходову добу, в якій сконає довоєнна цивілізація і скристалізується нова культура. Отже живемо в добі, подібній до тої, яка наступила в часі розкладу старинного світу, і яка по зліквідуванню античної цивілізації, створила нову культуру на основах християнської релігії.

„Сучасна доба — пише німецький фільсоф О. Шпенглєр[1]) — це доба завмирання Европи. За 200 літ нашу культуру будуть згадувати так, як ми згадуємо Грецію і Рим".

„Ми переживаємо епоху — пише російський фільсоф М. Бердяєв[2]) — анальоґічну до епохи античного світу. Я глибоко переконаний, що нема повороту, ані до того напряму думок, ані до того устрою людського життя, які панували до всесвітньої війни, до революції і потрясень, що захопили не тільки Росію, але й Европу і ввесь світ".

Чому? Бо життя людства і його культури не розвивались по законам, даним Богом — людство йшло не до Бога, але від Бога. І та неприродність людського життя мусіла пімститись, як мститься на ростині недостача соняшнього світла. Ростина кошлявіє і гине. Те саме сталося і з довоєнною цивілізацією, що блукала по нетрах безвірства, неосяяна благословенням Божим. Те, що сталося, мусіло статися. „Ми все повинні памятати — пише М. Бердяєв — що страшні війни і революції, розклад культур і загибіль держав не тільки творяться злою волею людей, але також Провидіння їх посилає".

II.

Античний світ зі своєю цивілізацією мусів завалитися, коли наступив упадок релігії, коли подоптав закони етики і моралі,

---

[1]) Oswald Spengler, автор творів „Untergang des Abendlandes", „Preussentum und Socialismus" і ін.

[2]) Микола Бердяєв, автор творів „Конець Ренесанса", „Смысл исторіи", „Философія неравенства", „Новое средневѣковье" (тепер живе на еміграції).

коли піддався омані раціоналізму своїх фільософів-скептиків, коли матеріялістична насолода стала його ціллю.

Так само мусіла наступити кріза цивілізації XIX. і XX. ст. Мусить впасти ця цивілізація — пише М. Бердяєв — „зі своєю раціоналістичною освітою, зі своїм лібералізмом, зі своєю безбожністю і бездушністю, зі своєю індустріяльно-капіталістичною системою економії, з розяреною боротьбою кляс і соціялізмом, що був вінцем довоєнної епохи. Вся капіталістична система економії є дитиною пожераючої і винищуючої похоти. Вона могла повстати тільки серед громадянства, яке остаточно відказалось від всякого християнського аскетизму, відвернулось від неба і виключно віддалось земному задоволенню. В капіталістичній системі нарушується справжнє єрархічне підчинення матеріяльного світу духовому. Мамонізм став рішаючою силою віку, котрий перш-завсе поклоняється „золотому телцу". Економічний матеріялізм признав ілюзією і обманом все духове життя чоловіка. Соціялізм є лиш дальшим розвоєм індустріяльно-капіталістичної системи. Соціялісти беруть від буржуазного капіталістичного громадянства його матеріялізм, його поверховну освіту, його відразу до духа і духового життя, його жадобу нажитись, його боротьбу за егоїстичні інтереси, його неспосібність до внутрішньої концентрації. В парі з капіталізмом і соціялізмом паде і гасне духова творчість... Капіталізм і соціялізм зросли на почві зменшення духовости як результат довгої історичної дороги відвороту від духового центра життя — від Бога. Вся енергія направилась назовні. Отсе і є перехід культури в цивілізацію... *Не церков, а біржа стала пануючою і регулюючою силою життя.* От і зближається кінець тієї епохи... *Коли нема Бога, то нема і чоловіка* — ось що досвідно відкривають нові часи".

III.

Подібний осуд нашої довоєнної цивілізації видає і О. Шпенглер: „Відсутність релігії в нашому житті — це симптоми смерти культури. Без релігії і містики нема культури, мистецтва, ні фільософії. Без релігії існує лише журналістика і вся сучасна творчість є лише журналістикою. Останки культури збереглись в душі селянства, де збереглась і справжня мудрість, якої джерелом є лише „страх Божий". В місті існує лиш цивілізація, а не культура, бо в місті вмерла релігія. Душа міста мертва і пустинна, як Сагара, бо їй бракує життя — релігії. Сучасні вчені, матеріялістичні, безбожні журналісти — то римські ретори, то грецькі

софісти-циніки. Сучасна скептика і безбожність — то подих смерти культури. І Европи ніщо не вратує, бо життя — це здійснювання можливостей, вложених Богом в душу народу, і як ті можливости вичерпані, то культура висихає, гине, як вичерпане джерело. Всі великі творці були релігійними, всі культури жили релігією. Греки ставили святині навіть „богам невідомим“, а наша цивілізація руйнує навіть святині свого Бога; через те в душі сучасного чоловіка порожнеча, безцільність, безплідність, відсутність гармонії, яку мав віруючий Нютон, Ґете й інші. Містика і метафізика є конечна во всі віки, бо абсолют нікому не буде відкритий, бо наука ніколи не розвяже тайн життя і не заступить місця релігії. Релігія і культура — це святощі, це мова, якою людство висловлює тисячі літ те, що терпить, чим живе, до чого рветься. *Релігія — це найвищий вияв життя і його найглибша сторінка*. В життю існує величезна музика сфер, краса і глибина, але її відчути може лише дух, окрилений релігією. Наша сучасність атеїстична, безкрила, глуха на голос вічности, на музику сфер“.

IV.

Вище цитовані фільософи — зазначуємо, що оба вони люди світські — не стоять відокремлені. Цілий ряд найбільш чутких умів — фільософів і письменників, як Кайзерлінґ, Шпанн, Т. Лєссінґ, Ґ. Ферреро, Р. Віппер, А. Бєлій і ін. потверджують вище сказане про історичну крізу людства і культури. Це відчуває також більш несвідомо, як свідомо, кожний чоловік.

Нові часи розпочались релігійним ренесансом — духовим обновленням людства. В західніх краях цей рух вже могучий. Для богатьох з нашої інтелігенції, що виховались в атмосфері брошуркового раціоналізму і нігілізму, дивними видадуться такі факти: В епархії вестмінстерській в Англії 120 молодих проповідників (в тім числі 40 жінок) виголошує на вулицях, площах і бульварах католицькі проповіди. Що неділі в льондонськім Гайдепарку десятки цих проповідників по черзі промовляють від ранку до пізного вечора. Замітні ті факти ще й тим, що найкультурніша, анґльо-саксонська раса веде перед у релігійнім ренесансі, який започаткував *нову епоху* в історії Европи і людства — епоху, яка витворить на руїнах безбожної цивілізації XIX. і XX. ст. нову культуру на релігійних основах.

Подібне діється у всіх краях західньої Европи. Всюди відбувається мобілізація воїнів Христа і Його Церкви — всюди лунає клич: „Переходимо до наступу — щоб направити все від основ —

все, що знищила безбожна цивілізація XIX. і XX. ст.“ І цей релігійний ренесанс чуда творить. Передові уми, виховані в раціоналізмі і лібералізмі, під впливом нових часів, навертаються до Бога. Як приклад хай послужить лявреатка літературної нагороди Нобля, норвезька письменниця пані Сіґрід Ундсет. Коли вона навернулася в р. 1924 на Божую путь, звернула своє письменницьке перо проти раціоналізму. А коли в р. 1929 їй, як лявреатці Нобля виплачено 600.000 фр., то вона цілу ту суму віддала на харитативні цілі: 100.000 фр. одержало тов. взаїмної помочі незасібних письменників, а 500.000 фр. віддала вона на фонд милосердя убогих дітей.

V.

Що знаменує цей новий зворот людської думки до релігії? Безкомпромісовість! Він не признає ніяких середних доріг, ніякого латання дір. Так само, як безкомпромісове було християнство у своїх початках. Бо тільки своєю безкомпромісовістю могло воно освітити тьму, яка настала по упадку античного світу, — тільки безкомпромісовістю опанувало воно хаос і перетворило його в космос.

Основний закон релігійного ренесансу: „Бог має наново стати центром усього нашого життя, нашої думки, нашого чуття, одинокою нашою мрією, одинокою нашою надією і упованням“ (Бердяєв). І тут компромісу нема! Хто хоче іти з духом нового часу, *мусить* мати віру й ідею. Релігія не може бути приватною справою, як цього бажала собі цивілізація XIX. і XX. ст. — релігія не може бути автономна і не можуть бути автономними всі інші сфери культури. *Релігія знову стає в вищім ступені загальною, спільною і рішаючою справою громадянства. Це є теократія нових часів.*

Їй може протиставитись тільки *сатанократія,* тільки релігія антихриста, яку визнають большевики (правдиві марксісти). Бо большевизм є вірою, він претендує стати вірою людства, але вірою не в Бога, а в діявола. Також большевизм бажає витворити релігійне громадянство і релігійну культуру — взагалі ціле людське життя підчинити релігії діявола, релігії антихриста.

Отже рівночасно з ренесансом релігії Бога — большевизм започаткував ренесанс релігії сатани. В тій боротьбі, не буде невтральних, які вагали б ся між небом і пеклом, які казали би „моя хата з краю“, які світили би Богові свічку, а чортові огарок, зглядно — чортови свічку, а Богови огарок. Ні! Aut — aut. Ter-

tium non datur! Або до Бога, або до діявола! Безрелігійности, релігійної невтральности, релігійного індиферентизму не може бути. Нема місця для людей, що хотіли б на двох стільцях сидіти, як це діялось дотепер.

Безкомпромісовість і радикалізм по обох боєвих сторонах! Тут радикалізм добра — там радикалізм зла! І в боротьбі обі сторони будуть ставити рубом питання у всіх громадських справах — в справі школи, подружжя, родини, політики, власности, правного ладу ітд. Який же тут компроміс можливий? Всі ті проблєми можуть бути розвязані, або по законах релігії Бога, або релігії діявола. „Aurea mediocritas“ тут неможлива.

По обох сторонах приготовання до боротьби. Обі сторони *перевиховуються* так, щоб виступ до бою був одним поривом, одним почуттям, одним одушевленням і одною радістю. При перевиховуванню переводиться переоцінка всіх цінностей. Багато з того, що цивілізація XIX. і XX. ст. перецінила, тратить тепер свою вартість, або цілком, або частинно. Навпаки, що обезцінене було перед війною — тепер приходить до своєї вартости.

VI.

Супроти того духового перевороту, тепер зовсім інше значіння мають терміни: „поступ“, „поступовий“ — „реакційність“, „реакційний“.

Яке ж значіння тих термінів?

Творчий рух вперід, з узглядненням вимог нових часів — це „поступ“. Нехтовання творчого руху вперід, недобачування вимог нових часів і бажання реактивувати минуле, повернути до перестарілих ідей і пережитків в устрою суспільного життя — це „реакційність“.

До всесвітньої війни, вільнодумство і безрелігійність в сфері духового життя, а соціялізм в сфері суспільного життя — називано „поступом“. Все те, що стояло в опозиції до вільнодумства, безрелігійности, соціялізму, було „реакційністю“.

Нові часи переводять також переоцінку тих термінів відповідно до змін, яким піддається людська думка і людське життя під впливом релігійного ренесансу.

Тому нині „поступовим“ є той, що релігійно відроджується, має ясно скристалізовану ідею релігійну і зі становища релігійного бажає регулювати людське життя. А хто бажає вернути до недавно минулого, до раціоналістичної освіти, до безбожности довоєнної епохи — взагалі, хто хоче удержатись на принципах

XIX. ст., вернутись до ідей того ж століття — той є чоловіком відсталим, „реакціонером“.

Приклади: Коли падав античний світ, то поступовцями не були ті письменники, фільософи ітд., що намагались вернутися до ідей старинного світу, які саме розкладались — вони були реакціонерами. Поступовцями були Отці Церкви, бо тільки вони були людьми будуччини, тільки вони творили нове життя, кермоване ясною християнською ідеєю.

У нас майже через півстоліття „драгоманівщина“ уважалась „поступом“. В останнім десятилíттю наступила переоцінка „драгоманівщини“, і її ідеольоґію загал уважає дуже шкідливою, як під оглядом релігійним, так і під оглядом національно-державницьким. Отже, хто бажає нині вернути до ідеольоґії драгоманівщини, цей є реакціонером, а не поступовцем. Бо драгоманівські ідеї тепер гниють і розкладаються. І слушно останніми часами назвали „живим мерцем“ одного драгоманівця, котрий пробував боронити драгоманівської ідеольоґії.

Українська молодь, яка в рр. 1909. і 1913. уладжувала антирелігійні конґреси, а врешті робила спробу орґанізувати віроісповідну громаду — уважалась тоді „поступовою“. Нині учасники тих конґресів назвали б реакціонером кожного з національної молоді, хто бажав би тепер таке саме робити. Тому смішною є резолюція одного нашого соціялістичного гуртка, який при кінці минулого року в тій же резолюції „констатував“ зріст „реакційности“ серед нашого громадянства, розуміючи під тою „реакційністю“ відворот нашого громадянства від раціоналістичних і соціялістичних ідей довоєнної доби.

Нині поступовцем є той, що має віру і християнську ідею.

Нині радше большевиків можна б назвати „поступовцями“, бо вони мають віру — віру діявольську, але віру. Мають вони і ясно скристалізовану ідею. І тою кріпкою вірою діявольською і ясно скристалізованою ідеєю побідили всіх, що ніякої віри й ідеї не мали, як також перемогли всяких соціялістичних фарисеїв та садукеїв, що на вірі й ідеї діявольській спекулювали. А большевизм спекуляції не терпить, як і кожна віра й ідея, навіть діявольська.

Большевиків можуть побідити тільки ті, що мають кріпку віру в Бога і ясну ідеольоґію християнську, яка поведе їх до побіди над сатанократією і до реалізації євангельської правди в життю.

VII.

Як кожне нове життя, так і кожна нова історична епоха родиться серед мук. Тому антракт нової епохи страшний. Україна і Росія переживали і переживають часи такої варваризації, як за Вандалів і Гунів. І на тім не кінець... Фільософи кажуть, що ще переживе людство страшніші часи, як пережила Росія й Україна від р. 1917.

Християнство на Україні ніби в упадку. Але це ілюзія! „Переслідування — пише М. Бердяєв — ніколи не були страшні для християнства. Переслідування є для Церкви кориснішими, ніж насильне покровительство. В переслідуваннях християнство кріпшало і росло. Релігійні переслідування революційної епохи чинять якостевий добір. Християнство наново вимагає від вірних синів своїх здатности до жертв. І та здатність в стихії революції виявилась“...

Тому оманою є упадок Церкви на Україні. Там Церков тільки назовні понижена і розбита, т. є. зовнішна управа і зовнішний устрій Церкви зруйновані (нпр. знесення Київської Митрополії, замкнення монастирів і церков, конфіската церковного майна ітд.). Але у внутрі Церков скріпилась і возвеличилась. Її містичні основи нетільки не захитались, але зміцніли від цементу, яким є кров українських мучеників, що сміло ставали в обороні віри, а опісля по геройськи йшли на розстріл за Боже діло. Збудився у них дух наших предків „з насіння Яфетового“, котрі вміли боронити віру і вмирати за неї!

Як зима ледовими оковами морозить ріку на поверхні, так большевизм назовні наложив кайдани на християнську релігію. Але як під ледом пливе вода, і то чистіша, як в теплій порі року, бо не закаламучена брудом — так і на Україні в душах міліонів наступило релігійне відродження і релігійне поглиблення. Суворі обставини екзистенції, непевність життя і близкість смерти, заник всіх зовнішних ілюзій і утрата всього земського майна, яке поневолювало духа — все те навертає до релігії, до Бога.

Інтеліґенція, яка в великій мірі через ціле століття була ворогом віри і проповідувала атеїзм, починає навертатись до Церкви. *Отже переживає і Велика Україна релігійний ренесанс і то в глибину духового життя.*

VIII.

А в нас, на західно-українських землях? Зворот до релігії очевидний на кожнім кроці. Бо тільки подумайте! Чи можливе

було у нас перед війною оснування Українського Католицького Союзу з таким аплявзом цілого громадянства? Ні! Навіть неможливе було це перед 5—10 літами. Щойно цього року справа дозріла! Щойно цього року подоптана у нас „драгоманівщиною“ релігійна ідея піднялась і люди обєднались до спільної праці для добра Церкви і Вітчини. І в нас релігійний ренесанс, і в нас розпочалась *нова епоха*.

Ця духова революція серед нашої провідної верстви, інтелігенції, доконується поволі, але консеквентно. Як реконвалєсцент по тяжкій недузі приходить помалу до здоровля, так помалу приходить невіруюча частина нашої інтелігенції до пізнання Божої правди. Бо недуга її, звана „драгоманівщиною“ була також дуже тяжка.

Вона пізнає, що вона, *невіруюча* між глибоко віруючими народніми масами, не мала душевного контакту з тими ж масами. Між нею, а народніми масами стояв височезний мур нещирости й облуди в релігійній справі. Наша інтелігенція між народніми масами була вороною між павами, була сухою гилякою на зеленім народнім дереві. Мало того! Значна часть нашої інтелігенції пропагандою „драгоманівщини“ між народніми масами ту прекрасну зелень віри оббивала. Оббивала її вульгарно, по простацьки, як збиточники камінюками оббивають зелень і цвіт дерева.

Врешті пізнає наша інтелігенція, що своїм безвірством вона пірвала звязки з Українською Нацією і її традицією. Бо нацією не є ми, себто лише нинішнє живуче покоління. Нацією є велика історична цілість, в неї входять всі українські історичні покоління, не тільки живучі, але і померші, і батьки, і діди, і прадіди наші. Українська Нація — це тисячлітний народ, котрий через св. Володимира Великого християнство приняв, котрий величаві храми на славу Божу будував, котрий своїх козаків, тих лицарів Хреста Святого, як авангард християнства в боротьбу з невірними посилав і через них в обороні Христової віри свою кров проливав, котрий у своїх церковних брацтвах незломно з вірою і свою національну культуру боронив, котрий в часах національного упадку, Церков і віру, як одиноке національне сокровище, зберігав, котрий врешті своє національне обновлення під омофором Церкви і духовенства доконав...

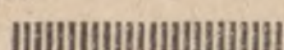
Частина укр. інтелігенції, одурманена чадом безвірства, перервала звязок теперішности з минувшиною, з 1000-літною українською традицією. *Як-же та інтелігенція могла з пієтизмом*

відноситись до предків, коли вона всі найідейніші пориви предків в обороні віри і національности уважала історичною помилкою, бо віру уважала вона забобоном? Для неї предки й їхні ідеали були чужі і незрозумілі. Не розуміла вона і месіяністичної нашої ідеї „Святої Руси“, бо не горіла вірою предків. Ця інтеліґенція винайшла собі нових божків, Маркса й „Інтернаціонал“. А ці ложні божки довели нас до нинішньої трагедії...

В тій трагедії відкрились всі блуди наші і гріхи. Каяття загальне. І отсе каяття веде нас в нову епоху, яка ідеєю Христа злучить нас з нашими предками і їх ідеалами і без лукавства обєднає нас з народніми масами.

І тоді наші національно-державницькі невдачі не будуть страшні. *Бо на почві чистої, ясної, безкомпромісової ідеї Христової, обєднуючої увесь наш народ, зросте чиста, ясна, безкомпромісова ідея національна, спільна для цілого нашого народу.*

І вона переможе... Настане тоді також *нова епоха* національно-державного життя України...

Курдидик Ярослав.

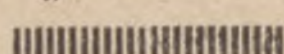
Осанна сонцю!

Ґотики-смереки, потяті нерівно...
...десь сонце мешкає в палатах...
Дивиться крізь вікна у зелених соснах,
проходиться лісом у золотих шатах.
— Ах! То кохане, живородне сонце!..

Десь то Господь сонце запрягав до плуга
Та орав ним завжди на скоросвіт рано —
Кланялися скиби і клалися в смуги
(... А поганяв коні румяний світанок)
Божому сонцю!... Бо сонце орало...

Ой грало сонце на золотих струнах!..
На крилах акорди буяли далеко —
Танцювали лози, гомоніли дуби,
Мандрували сосни, як турки до Мекки,
Щоби поклонитись золотому сонцю...

Співали тополі, хилили корони —
Били віти тінню по свіжій ріллі,
І шевеліли так маєстатично:...
Прийми од нас, сонце, належні поклони
з підніжжа твойого:
„з Землі!...“

Др. Василь Кучабський.

Польська диплломатія і „східно-галицьке питання“ на паризькій мировій конференції в 1919-му році.

(Докінчення).

„Німеччина“, так говориться в тій розвідці, коротко її думки осьтут передаючи, „Німеччина, вирісши в найбільшу потугу на континенті, загрожує тим, що підчинить під свою безпосередну й посередну владу цілу Східну й Полуднево-Східну Европу. Австро-Угорщина, Болгарія й Туреччина стали підчас світової війни ще тільки васалями Німеччини, на яких спірається з одного боку оте панування, а з другого німецьке проникання в Передню Азію. Мир на підставі лиш незначно зміненого status-quo з року 1914. закінчився б тому вже в короткому часі новою війною в Европі, з якої Німеччина напевно вийшла б повним переможцем. Тоді вже нічого не змогло б вирятувати Европу від німецької влади. Тому не можна покінчити веденої тепер світової війни швидше, аніж цілком пропаде ота німецька небезпека. З уваги на це треба змагати до такого миру, який відобрав би Німеччині всяку можливість зберегти її здобуте у світовій війні міцне становище в Південно-Східній Европі, і задля цього необхідно знищити німецького васаля: Австро-Угорщину. Згідно з загальним розвитком в Европі в напрямку на творення національних держав, треба тому поділити австро-угорські области між Італію, Сербію, Румунію й Польщу і треба заснувати ще одну нову державу — Чехо-Словаччину, — а угорську державу, яка в наслідок свого положення з конечністю прихильна для Німеччини, треба обмежити виключно на етнографічно чисто мадярські области, решту ж німецької Австрії треба прилучити до Німеччини. Це останнє — як висловлюється Дмовський на іншому місці,[1]) — щоб у самій Німеччині спараліжувати гегемонію Прусії, отого заборола німецького мілітаризму, скріплюючи менше небезпечний південно-німецький елємент. Але нова протинімецька Середня Европа буде трівка лиш тоді, коли вона матиме опір в могутній Польщі. Аджеж Росія ніколи не мала дійсно природного інтересу в тому, щоби протиставитися Німеччині. Тепер, після вибуху революції з року 1917, Росія ввійшла в затяжний внутрішний розклад, який протягнеться може й кілька поколінь і проявиться під видом змінюючих один другого періодів революції й контрреволюції, а цей розклад відсуне Росію яко фак-

[1]) Dmowski, op. cit. 220—225

тора в европейській системі держав на бік і до решти отворить до неї доступ німецьким впливам. Отже одна тільки могутня, великі области обнімаюча польська держава зможе замкнути можливість німецької експансії в глибину розложеної Росії і лиш прилучення Шлеську, Познанщини, Західної Прусії й Данцігу до Польщі та вкінці створення малого східньо-пруського державного твору в якомусь більше чи менше тісному звязку з Польщею зможе завдати смертельний удар пруському мілітаризмови, який якраз із усіх цих країв черпав свої сили. Про решту подбає відзискання Ельзас-Льотарінгену Францією і Шлєзвігу Данією. Щотільки, коли могутня Польща стане осередньою віссю нового ладу в Середущій і взагалі в цілій Европі, загнузданий осьтак німецький народ буде помалу приневолений погодитися з оцим своїм новим положенням і мусітиме цілком позбутися своїх владних амбіцій та заняти для добра всієї замиреної Европи належне йому місце без кривди для інших европейських народів".

Отже в ці великі звязки вплів Дмовський у своїй розвідці при аналізі загального положення й її поодиноких проблєм мимоходом теж і нове в Східній Европі українське питання. „Це питання належить, як Дмовський у ріжних місцях говорить, до великого й певно нездержного процесу внутрішнього розкладу Росії у наслідок того, що туди проникнула европейська національна ідея. В Східній Галичині воно отримало вже свою національно-політичну постать у виді руху, який звертається рівночасно і проти Росії і проти Польщі. Але, хоч цей рух без сумніву найважніший з усіх нових національних рухів на грунті колишньої російської імперії, хоч розпочатий раз, він повидимому швидко виросте й змагати буде до державної самостійности України,[1]) то про будуччину цього руху ще нічого не можна сказати, бо його носієм є неісторичний і ще не дозрілий народ. Це тим більше, що Німеччина вже хоче грати ролю його протектора і що він дістає підтримку з Відня й Берліна проти Поляків. А саме: Німеччина має на меті збудувати українську державу, яка повинна поруч із якоюсь обмеженою лиш на Конґресівку польською державкою входити в систему пограничних держав поміж Балтійським і Чорним морем, — в систему нових васалів Німеччини, які повинні закріпити й забезпечити німецьке панування над Східною Европою. Отже могутня польська держава мусітиме бути в силі не тільки сповнити завдання, що полягає на тому, щоб ударемнити німецьке вмішування у внутрішні справи Московщини, а ще й успішно замкнути дорогу для німецьких інтриг на Україні. Тому в межах східньої границі Польщі мусять лежати з колишніх областей Росії ґубернії Ковно, Вільно і Гродно в цілості і більша часть ґубернії Мінськ і Волинь, і так само до Польщі мусить належати й Східна Галичина,

---

[1]) Це, треба завважити, було писане в першій половині 1917-ого року, коли наддніпрянський загал змагав що-тільки до федеративної перебудови Росії — думку про самостійність України відкидав майже з обуренням!

де після виключення віденських і берлінських інтриг з певністю дуже швидко прийде до справедливого польсько-українського компромісу".

Якщо вибух польського повстання 1. листопаду 1918. у Львові був головним чином висловом не так політичної думки, як радше польського національного темпераменту, то Роман Дмовський поставив уже майже два роки передтим цю польсько-українську боротьбу в звязки зі світовою політикою, так як він ці звязки бачив. Чи правильно, чи неправильно він думав, все-одно сам його спосіб розгляду і польського, і українського питання стояв безконечно вище від розсуджувань про „етноґрафічне право" з боку західних українців, серед яких від часів старої доброї частини ґенерації Драгоманова майже ніхто великими світово-політичними питаннями не занімався, щоби взагалі здати собі з того справу, у який із взаїмно себе поборюючих кругів інтересів в Европі Україна й її евентуальна державність взагалі належали. Аджеж те, чого Дмовський не сказав виразно у своїй розвідці, але воно з невідхильною послідовністю виходить з його цілої арґументації, були більш-менш ось які міркування про можливости будучого розвитку в Східній Европі у звязку з українським питанням: „Самовлада Великоросії над Східною Европою з Москви й Петрограду, та самовлада, яка б колись могла ввійти з Німеччиною в союз проти Польщі, скінчилася після переворотів року 1917 на необмежений час. Аджеж проникання національної ідеї в немосковські народні маси бувшої російської імперії скріпило відосередні сили настільки, що, щоб утримати єдність Росії, Великоросія буде на довгі часи настільки занята гнобленням немосковських національно-політичних сепаратизмів, що вона втратить усяку здібність загрожувати Польщі від сходу в евентуальному союзі з Німеччиною. Осьтак усяка небезпека для Польщі від Москви й Петрограду на довші часи виключена. Якщо Польща взагалі може ждати від Східньої Европи якої небезпеки, то це небезпека, яку містить у собі не Великоросія, тільки — Україна. Бо якщо українцям удасться заснувати свою державу, то ця держава буде повидимому багато прихильніша для Німців, ніж Росія взагалі колинебудь була, і тоді повстане на східних границях Польщі ворог, якого союз із Німеччиною може колись міг би стати загубою для Польщі. Отже в польському державному інтересі, лежить, безумовно, український рух спаралїжувати на довші часи, і то прилученням Східної Галичини, де цей рух якраз осягає ступень національно-державної здібности, до Польщі, щоби решта України, що колись належала до Росії, внутрішньо ще до того недозріла, аби в боротьбі з Росією перемогти й свою національну державу заснувати, але з національного боку вже досить свідома, аби змагати геть від Росії, — щоби отже ця решта України Росію яко цілість постійно ослаблювала й її таким робом у закордонній політиці на довші часи паралїжувала. Якщо ж Польщі цей час зовнішньої безпеки раз буде даний, то вона до того часу, аж положення в Східній

Европі якось на некористь Польщі зміниться, зможе прилучених до Польщі галицьких і волинських українців спольонізувати і осьтак перемогти теж українську небезпеку в своїм власнім нутрі. Але найважніше з усього те, що в наслідок унеможливлення заснування української держави вийде з невідхильною конечністю постійний спільний інтерес поміж Польщею й Великоросією в роді, як нпр. прусько-російський після поділу Польщі, а саме: природний спільний польсько-російський інтерес у тому, щоб гнобити й придушувати українців, і цей інтерес буде зупорукою трівкого миру між Польщею й російською Східньою Европою".

Поминувши отже національні й історичні сентименти, які не давали Полякам лишити Східну Галичину українцям, польська національно-демократична дипльоматія вимагала за всяку ціну прилучення Східньої Галичини й деяких українських областей колишньої російської імперії до Польщі, повного знищення українських державних змагань не лише на Західній Україні, а й на Наддніпрянщині й разом із тим повного виключення України з будучої европейської системи держав, щоб забезпечити становище Польщі проти Німеччини, яко одну—більш-менш рівновартну з гнобленням Угорщини — з підстав нового порядку в Европі, а саме порядку беззастережної французько-польської гегемонії на европейському континенті.

Яко пропагандивне писання на користь збудування „польської великодержави" розвідка Дмовського була знаменита. Але як зясування дійсности вона була хибна. Адже осередні держави не мали ніяких заздалегідь передузятих плянів щодо України і їх увага впала на Україну аж при кінці 1917-ого року щойно після того, як їм не вдалося було зєднати собі поляків, а Росія вже в хаосі лежала. Отже не якесь влучне пізнання правдивого дійсного стану диктувало Дмовському його погляди про Україну, а передузяті думки. Бо він вітрив у всьому, що йому здавалося шкідливим для польської справи, якусь таємничу німецьку руку, а що західні українці зверталися проти галицьких поляків, то зрозуміло, що він у цьому відчував якусь німецьку інтригу.[1])

---

[1]) Взагалі опановував Дмовського неодин ресентимент. Так вірив він нпр. в існування якогось ввесь світ охоплюючого таємного німецько - жидівсько - вільномулярсько - соціялістичного заговору, який, ведений якоюсь просто ясновидючою здібністю до інтриг, схоплював скрізь на земській кулі кожну, хоч би й найменшу нагоду, щоб шкодити Польщі. Щодо „підтримки українців Німеччиною", був він переконаний (op. cit. ст. 311), що Німеччина вже від кінця XIX. століття мала намір збудувати якусь українську державу яко один зі своїх протекторатів. „Проєкт Берестейського миру", каже він на іншому місці (op. cit. ст. 74), „яко одна з можливих розвязок польського питання на випадок війни з Росією, мусів бути оброблений принаймні в загальних рисах уже досить вчасно і мусів лежати в Берліні вже в 1907-ому році"... „Очевидно були теж і інші пляни", додає він хитро-мудро до цього.

Але Дмовський справді вірив, що нібито схопив у своїй пропагандовій доктрині дійсність, і як тільки його передбачення з 1917-го року, що українці небаром захопляться думкою про свою національну державність, уже з початком 1918-ого року здійснилося, то він і польська національна демократія зараз же взялися за якнайзавзятіше поборювання державного відродження України з тих мотивів, які щотільки були виснуті нами з меморіялів Дмовського з 1917-ого року. Берестейський мир позірно підтвердив погляд, що Німеччина нібито завжди бажала заснування української держави, щоб Польщу осьтак зі всіх боків замкнути, і таким чином прийшов тепер час на те, щоб Дмовський отверто протиставив отому оточенню Польщі поділення України між Польщу й Росію яко ціль польської політики. Отже паризький „Народовий Комітет“ сформулував тепер цілком ясно й отверто ті думки Дмовського, які він у квітні 1917-ого року висказав був у скритій формі, в цей спосіб, що він дня 28. лютого 1918. приняв рішення, українську державність у Східній Европі знищити за всяку ціну без решти, щоб уникнути тої небезпеки, що становище великої польської держави проти Німеччини буде загрожене від сходу. „Лиш тоді можна буде положені на схід від Польщі литовські й руські краї“, так говорилося в тому рішенню, „забезпечити перед тим, щоб на них поширилося безпосереднє, чи посереднє німецьке панування, якщо Польща граничитиме на сході безпосередньо з Росією, якщо в виду неможливости створення якоїсь дійсно незалежної української й литовської держав, оті литовські й руські краї замість знаходитися під німецьким впливом, попадуть частиною під польський, а другою частиною під російський вплив“[1])

По цій напрямній пішла від тепер польська національна демократія без уваги на те, що в міжчасі положення в Східній Европі змінилося. Ще стояла — в жовтні 1918 — українська гетьманщина, яка в наслідок і воєнної поразки осередніх держав, і своєї власної, на союз із російською контрреволюцією обрахованої, політики схилялася все більше до того, щоб опертися на антанту, і зі свого боку приготовлювалася до рішучої розправи з большевизмом, в якій вона майже з цілою певністю могла рахувати на підтримку з боку антанти. Але вже лишала польська національно-демократична дипльоматія у своїй акції перед антантою існування цієї на Німеччину ні трохи вже не зорієнтованої держави цілком на боці, адже ж у тому й річ була, щоби взагалі ударемнити створення всякого осередка політичної сили на Україні — всеодно, чи той осередок входив би з Великоросією в союз, чи навпаки проти неї звертав би ся, — так що довершене швидко після цього наддніпрянське повстання проти Гетьманщини не тільки отворило дорогу на Україну

---

[1]) Akty i dokumenty, т. I. ст. 75-77.

большевизмови, але й цілком відповідало польським бажанням знищення України.

Цю дипльоматичну кампанію, яка мала здискредитувати Україну перед антантою та її прикилити до думки про поділ України між Польщу й Росію, розпочав меморіял Дмовського, переданий 8. жовтня 1918. Wilson-ови.[1]) Цей меморіял, присвячений питанню про розміри польської держави, яка мала бути небаром збудована, містив у собі всі ті аргументи, яких від тепер уживано у всіх польських нотах до антанти і у всіх польських пропаґандивних писаннях проти України, а запекла впертість, із якою всю цю польську акцію переводжено, означала собою для української, — а зокрема західньо-української — справи просто загубу. „Говоряче по руськи населення“, казалося в тім меморіялі щодо польських претенсій до цілої Галичини, „живе в Східній Галичині, де поляки творять тільки 25 відсотків усієї людности. В другій половині минулого століття розвинувся в Східній Галичині руський національний рух, який є знаний теж під назвою українського. Його підтримував від самого початку австрійський уряд, який бачив у ньому знаряддя на ослаблення поляків, і з цього ж самого мотиву теж і Берлін радо тому рухови помагав в останніх 15 літах“. На цю фразу про „вигравання русинів проти поляків Австрією й Німеччиною“ — фразу, яка дозволяла бачити в поляках начебто жертву, — кладено якнайбільший натиск — пізніше тверджено, що західньо-українську армію створила Австрія, а підтримували її Німці, — і можна собі уявити, як це в тому часі мусіло дратувати вражливість антантського загалу проти України на тлі тої пропаґанди про воєнні звірства, якою підчас світової війни зроблено німців такими ненависними майже для цілого світа. „Руські провідники“, так казалося далі в тому меморіялі, „домагаються відділення Галичини від Польщі основуючися на тому, що більшість населення є руська. Але треба зважити, що руський національний рух, якого існування не можна заперечити, ані не проникнув цілої маси руського населення, яке в великій части є неграмотне й національно байдуже, ані теж не створив досі міцної й незалежної освіченої верстви. Урядова статистика виказує, що за виїмком дрібних хліборобів руський елємент творить менш аніж 5 відсотків усіх фахів і ремесл у Східній Галичині! В таких умовах трудно зрозуміти, як можна було б правити краєм русинами. Якщо під австрійським пануванням правління Галичиною лежить у руках поляків, то це не тому, що Австрія їх попирає, а тому, що в тій країні немає ніякого іншого елєменту, який був би здібний взяти на себе її адміністрацію“.

До цих арґументів нездібности західних українців до державности прилучилася пізніше — підчас польсько-західно-україн-

---

[1]) Цей меморіял є опублікований в німецькому перекладі в цілості в Roth-a op. cit, ст. 135—151, в польському ж у Дмовського, op. cit. додаток.

ської війни — ще й звернена проти західних українців пропаганда про їхні воєнні звірства і твердження, що західні українці стоять у звязку з московськими большевиками. А можливість провірити оті польські наклепи була надзвичайно обмежена: аджеж Західна Україна була майже цілком відрізана від решти світа. Західна Европа ніколи не мала надмірного знання про оті такі далекі східньо-европейські краї, так що навіть твердження, що Австрія панувала в Східній Галичині при помочі поляків нібито проти своєї волі, видавалося цілком імовірним. Яку ж велику суґґестивну силу мусіла в такому разі мати польська пропаґанда, коли зважити, що її вели вперто, запекло, систематично, могутні, можна сказати цілий світ охоплюючі, польські організації!

Останнє звено в цілім цім ряді арґументів творило вкінці твердження, що західним українцям нічого боятися якоїсь кривди від Польщі, якоїсь польонізації. „Областей, які мати хочемо на сході“, казали наприклад ріжні промовці на засіданню „Народового Комітету“ 2. березня 1918. між собою,[1] „треба нам для експансії польського народу, але ж таких річей не можемо чейже казати мировій конференції... Східні области є нашою кольонією, вони були нею до деякої міри завжди і мусять нею остати... Аджеж ми можемо собі отверто сказати: якщо говоримо про наші східні границі, то розуміємо під цим, що область, нині заселена не поляками, в короткому часі буде ними населена... Якщо нам вдасться здійснити пляни „Комітету“, себто дістати — на сході — досить велику область і її — при помочі польонізації — стопити з Польщею в одностайну цілість, то осягнемо таке положення, яке дозволить нам сягнути за кілька десятиліть далі на схід аж до наших історичних границь“. Але Wilson-ови розказував Дмовський таке: „Таким чином принайміні щодо найблищої будуччини одне тільки польське правління (в Східній Галичині В. К.) може входити під увагу для правильного розвитку й поступу цієї країни. Національні змагання русинів треба заспокоїти аж до наділення їхнього національного життя повною свободою при помочі признання офіційного характеру руської мови, при помочі руського навчання в шкільництві краю і т. д. Але як довго руська національність залишається в ембріональній стадії і як довго рівень руського духового життя є за низький, щоб створити поступовий, модерний, русинами ведений уряд, так довго повинна б Східна Галичина творити невіддільну частину польської держави“. При ріжних нагодах доповнено ці обіцянки зобовязаннями Польщі, що вона дасть Східній Галичині територіяльну автономію, і цей арґумент був такий міцний, що прихилив Wilson-а, так що він потім на паризькій мировій конфе-

---

[1]) Так висказувалися Антоні Суйковський (Antoni Sujkowski), Менард Довнарович, граф Ян Жултовський і Йоахим Бартошевич. (Akty i dokumenty, т. I. ст. 82, 94, 100).

ренції вставлявся енерґійно за прилученням Східньої Галичини до Польщі.[2]).

Таксамо зручною була арґументація польських вимог щодо наддніпрянських областей: „В останніх 50 літах", так писав Дмовський для вжитку Wilson-a, „існувала до деякої міри літературна діяльність між українцями в парі зі слабким політичним рухом у напрямку до національного відмежування (від Великоросії, В. К.). Одначе цей рух обмежувався майже виключно на певні кола університетсьських студентів, здебільша синів священиків і селян. Якщо Німеччина признала український народ у берестейськім договорі, то вона це зробила не з якихсь зглядів міжнародньої справедливости, лиш виключно на те, щоб розторощити Росію і зменшити область Польщі; Німеччина зробила це в повній свідомості, що українська держава не може бути дійсно незалежною й неминуче попаде під німецький протекторат... Поляки є в даній теперішній хвилині за слабі, щоби правити з успіхом цілою областю (історичних польських, В. К.) східдних провінцій. В виду цього, що там немає ніякого іншого досить сильного елєменту, проблєма політичної будуччини цих східних польських провінцій є майже неможлива до розвязання. Заснування незалежної литовської й української держав означало б або анархію або панування чужинців, а саме німців. Поворот цих провінцій до Росії означав би не меншу анархію й застій у духовому й господарському життю. Відновлення Польщі на цій цілій области (аж до границь з року 1771-ого, В. К.) обтяжило б польську державу завданням понад її сили і позбавило б її тої внутрішньої зіспоєности, якої треба всякій державі, особливо ж Польщі, безпосередньому сусідови Німеччини. Немає отже ніякої доброї розвязки цієї проблєми й треба від біди вибирати таку, яка має в собі менше злих сторін, аніж інші. Таку розвязку можна б осягнути поділом области східних польських провінцій на дві частини: західна частина, де польський елємент є численніший і польський вплив рішуче переважає, повинна належати до польської держави, а східня частина повинна залишитися в посіданню Росії. Це дало би Польщі границю, яка сягала б дещо далі на схід, ніж після другого поділу (1793)".

Ця арґументація була надзвичайно зручна. Національні демократи були того свідомі, що границя Польщі з 1771-ого року охоплювала далеко завеликі українські области, аніж хоч мріяти про те було б можна, щоб їх дійсно опанувати. Було теж ясно, що одною лиш історичною арґументацією не можна було в антанти — особливо в Англії й Америці — перемогти і що при такому простому й ясному формулуванню польських домагань ціла проблєма стала б занадто прозора, аніж щоб не можна було їй протиставити іншої, рівно ясно висловленої розвязки, а саме конечности признати право українців — особливо в Східній

---

[2]) Temperley, op. cit. T. VI, ст. 238.

Галичині — на самовизначення й дати їм вільну руку самим попробувати впоратися з закріпленням державного ладу на їх областях. Якщо ж одначе рішуче заперечити здібність українців до національної державности і рівночасно звернути увагу на злі сторони прилучення областей поміж етнографічною Польщею й Дніпром в цілості до Польщі, або таксамо в цілості до Росії, якщо затемнити всю справу в нерозвязну загадку, то дійсно не залишається ніяка інша розвязка, як вільної руки для Польщі поділити ввесь цей край спільно з Росією так, як це акуратно вдасться. Така аргументація викликувала в добавок враження повної обєктивности: „В горі зясована територіяльна програма", пише Дмовський для Wilson-a, „не є ані висловом якихось бажань національної експанзії, ані не диктується якимись ворожими для сусідів Польщі почуваннями. Немає в Европі ніодного народу, який більше змагав би до привернення міцного, трівкого миру після теперішньої війни, аніж Польща, яка терпіла не лиш підчас цілої світової війни, але й підчас тої більш аніж столітньої війни, яку вели проти поляків їхні гнобителі. Польща має довершити велитенське творче діло, щоб загоїти рани цієї довгої війни, відновити господарчий добробут, піднести народню освіту, зорґанізувати своє політичне життя по модерним принципам і стати здоровою творчою демократією, здібною жити й успівати й причинюватися до поступу всього людства".

Таким чином у польських домаганнях щодо Східньої Галичини ходило не про якийсь отак собі пограничний спір, як ось у польсько-чеській ворожнечі щодо тешинського питання. Розходилося про повне знищення українських державних змагань у їх цілому, про унеможливлення того, аби на руїнах світової війни взагалі могла повстати яканебудь українська держава побіч польської. Не лиш Східньої Галичини, а й більшої частини Волині й Західнього Поділля з Проскуровом і Камянцем Подільським домагалася в цьому змислі польська дипльоматія на паризькій мировій конференції, як оті домагання були Романом Дмовським устно виложені перед „Найвищою Радою" 29. січня 1919[1]) і на письмі предложені в ноті польської делєґації з 28. лютого 1919., згл. 3. березня 1919 інтераліянтській „Комісії для польських справ", утвореній мировою конференцією.[2])

Міжтим, хоч яка зручна була ця ціла активність Дмовського, то всеж хибні були в 1919-ому році її заложення й підстави, а власне, що нібито Україна мусить бути при всяких умовах ворожа полякам, і що тому її конечно треба в польському державному інтересі поділити поміж Польщу й Росію. При передумові, що втрималася б гетьманська держава в її розмірах з часу окупації осередніми державами, і що вона чи то збройною силою вимусила б на Великоросії свою незалежність, чи то погодилася б з Московщиною тісним закордонно-політич-

---

[1]) Kozicki, op. cit. ст. 61, Dmowski, op. cit. ст. 364—367.
[2]) Akty i dokumenty, т. I. ст. 32 ff.

ним, військовим і господарським союзом — а до цього гетьманська держава змагала, — то тоді дійсно виринала б грізна небезпека, що така великодержава, якою Україна тоді була би, могла б увійти в союз із Німеччинию, щоб Польщу обмежити на сході на етноґрафічно чисто польську область. Але після упадку Гетьманщини показалося, що українці в ніякому разі не були в силі втримати в своїх руках увесь свій край, тільки що те, до чого вистарчали їм сили, було лиш національною державкою-обломком в західній половині України, сягаючою в найліпшому разі до Дніпра. Яка роля в Східній Европі такій державці постійно, на довгі часи, судилася б, показалося надсподівано виразно вже в перших місяцях 1919-ого року: вона заслонювала Польщу успішно перед рештою Східньої Европи, лиш завдяки тій заслоні Польща в тому часі змогла взагалі без перешкод себе державно зорґанізувати. Це не було ніяким случайним епізодом. Українська державка-обломок між Дніпром і Польщею мусіла б теж постійно виявляти притягаючу силу щодо — все одно, чи большевицькою, чи демократичною, чи реакційною Росією підбитого — Лівобережжа і таким чином мусіла б опинитися в постійній, неможливій до ніякого злагодження ворожнечі до Великоросії, яка постійно звязувала б не лиш Росію, а й Україну. В такому положенню мусіла б ота державка, всеодно, чи українці поляків ненавиділи б, чи любили б з невідхильною конечністю шукати швидче чи пізніше опори в Польщі й Румунії — що теж і зробив був пізніше, в 1920-ому році, Симон Петлюра. Не васалем Німеччини, як думав Дмовський, а тільки — хочби українці й як приязно до німців настроєні були — васалем Польщі могла, отже, стати така українська державка, і через те, що вона мусіла би витримувати натиск остальної, російської, Східньої Европи і боронити Польщу від сходу, вона зміцнювала би становище Польщі проти Німеччини і ділала б таким чином не в змислі відновлення німецької потуги, а навпаки в змислі скріплення французько-польської геґемонії на европейськім континенті.

Був короткий момент — у лютому 1919, — коли французький ґенеральний штаб пізнав був це положення на Україні. Але Дмовський не бачив цієї дійсности ніколи. Досвіди перших місяців 1919-ого року просто примушували скореґувати пляни Дмовського про поділ України, бо сам біг подій давав полякам у руки можливість багато успішнішого спаралїжування України, аніж її поділ на двоє між Росію й Польщу, а саме поділ України на троє: західна Волинь і західня частина Східньої Галичини зі Львовом при Польщі, решта Волині й Східньої Галичини разом із Поділлям при українській державці і решта Наддніпрянщини при Росії. Польща отримувала таким способом не лише постійну заслону від сходу; оськакий потрійний поділ виключав теж для Польщі на необмежені часи всяку українську небезпеку без решти, бо ніодна частина України не була б доволі міцна, щоб на будуче вибитись

на верх: ані анектовані Польщею західно-українські области, щоб раз на завжди встоятися перед польонізацією, ані українська державка, щоб відобрати Росії решту України, ані Лівобережжа, щоб не дати себе Московщиною цілком здавити. Але Дмовський усього цього взагалі ніяк не бачив.

Осьтак програма Дмовського не відзначалася ані дійсною проникливістю пізнання гри сил у Східній Европі, ані тою поміркованістю, якою відзначається дійсний державний розум; та програма була лиш продуктом по суті неполітичного, ґеометрично-догматичного способу думання. Вона була хибна не лиш у своїх заложеннях, а й у догматично очікуваних її наслідках. Бо Дмовський навіть не призадумувався над тим, що станеться з Польщею, якщо б український національний рух і надалі зміцнявся і так приневолив Росію відвернути українські енергії на зовні. Адже українство могло б тоді скористуватися цією обставиною, могло б обернути дрючок Дмовського другим боком і могло би замісць польсько-російського союза для гноблення України створити українсько-російський союз на знищення Польщі. В подібний спосіб розпочалися ж поділи Польщі вже в XVII-ому столітті — аджеж думка про поділ Польщі вийшла в тому часі від великого українського гетьмана Богдана Хмельницького, а що на таку дорогу ввійти українцям можна, це доказав сам таки Дмовський, заключаючи перед світовою війною союз із Росією проти Німеччини з метою поборювання прусько-російського союзу для гноблення Польщі і з метою польської соборности під владою Росії. Крім цього Дмовський далеко не доцінив московського державного розуму, бо цей розум знайшов у понаднаціональній державній ідеї, яка не ображує українського національного почування безпосередньо, а власне в большевизмі, багато успішніший засіб зєднання Радянської України з Совітською Московщиною, аніж та денаціоналізаційна політика, якою керується за вказівками Дмовського сьогодні Польща у відношенню до українців і до інших чужинних народів. Аджеж українцям з природи річи лекше стати большевиками, аніж москвинами або поляками, і через те небезпека, що ціла Україна повернеться проти Польщі від цього тільки збільшилася.

Міжтим, всеодно, чи дипльоматія Дмовського визнавалася в положенню щодо України правильно, чи неправильно, всеодно, чи успіхи цієї дипльоматії віщують Польщі дійсно добро, чи загубу, — чи так, чи сяк, а така, якою ця дипльоматія була, була вона найголовнішим ворогом українців перед антантою, яка повинна була розсудити польсько-українську боротьбу за Східну Галичину. Двома провідними цілями керувалася та дипльоматія: знищенням Німеччини й знищенням України. До обидвох цих цілей змагав Дмовський таким способом, що він викраював на карті Европи такі границі для новоповстаючої Польщі, які мали завдати як найболючіший удар і як найбільшу шкоду Німеччині на заході, а Україні на сході. При цьому звернена проти

України польська дипльоматія обмірковувала взагалі все, що вона в відношенню до Сходу підпринимала, виключно з того становища, який вплив будуть мати оті підприняття на українське питання, і в цей спосіб не тільки згляди щодо Німеччини, але й теж щодо України рішили взагалі про цілу зовнішну і внутрішну структуру польської держави, якою вона нині є. А саме: в наслідок згоди поміж „Народовим Комітетом“ і варшавським урядом зударилися тепер теж і в „Комітеті“ два погляди: національно-демократична думка про польську державу, яко державу централістичну, керовану політикою польонізації анектованих частин чужинних народів, з думкою, яку заступали Пілсудський, частина польських соціялістів і краківські консерватисти, про створення польсько-литовської федерації. Про це, як теж і про те, які области треба б „прикроїти“ для Польщі, повинна була рішити нарада „Народового Комітету“ з дня 2-ого березня 1919. „Якщо ми станемо на федеративному становищу в відношенню до Литви“, так формулував положення один із промовців,[1]) „то мусітимемо примінити його консеквентно теж і в відношенню до Руси, а це відобрало би нам Східну Галичину“. Отже інший промовець сконстатував, що централістично-державна програма Дмовського відповідала польським інтересам ліпше ніж федеративна постільки, „що вона корисно вирішує руське питання, якого в федеративну програму ніяк вмістити не можна, — а чейже небагато таких поляків, які би, скажімо, хотіли якоїсь руської держави, аби з нею увійти у федеративний звязок“. Стремління до того, щоб Україні не дати видобутися на верх, переважили осьтак на користь польської централістичної держави, хоча б і за ціну зречення з Ковенської Литви.

Тепер остало тій нараді ще тільки порозумітися про це, що властиво треба було б на сході для польської держави, як висловлювалися всі промовці: „прикроїти“. Прислані до „Комітету“ варшавські федералісти хотіли „прикроїти“ більше, ніж бажано було навіть такому майстрови краяння, як Дмовський. Отже він поставив спершу завдання так: „Між найсильнішим німецьким народом з одного боку й найбільш анархічним російським з другого, мусимо — при помочі польонізації передовсім українців і білорусинів — „змагати до того, щоб стати більшим народом, ніж ми є“.[2]) Таким чином ота дипльоматія не ставила собі таких завдань, з якими упоратися польський народ якраз був здібний, тільки вона, завзявшися на виключення України, вимагала попереду помноження польського народу, щоб він взагалі став здібний виповнити ту польську державу, яку для нього „викроювано“. І при цьому Дмовський напоминав: „Певно, було б добре все мати, але не можна. Не поповнім тої помилки, яка вбила російську державу. Ця держава відзначалася тим, що вона мала більші апетити, ніж це її жолудкови відпо-

---

[1]) Це був Станіслав Козіцький (Akty i dokumenty, т, I, ст. 98),

[2]) Akty i dokumenty, т. I, ст. 86—87.

відало. Їй захочувалося більше, ніж вона могла стравити. Я знаю, що й ми маємо апетити, але ж ми західний нарід і можемо наші апетити поскромлювати. Ці забаганки конче треба поскромити, бо інакше створимо будучим поколінням таку вітчину, що вони при ній не втримаються, як росіяни не змогли втриматися при Росії, бо вона мала за великі апетити".[1]) І це „поскромлювання апетитів", щоб лекше змогти спольонізувати меншу скількість українців, розумів Дмовський так, що „прикроїв" до Польщі на сході ще значно більше, ніж вона нині має: на Україні майже цілу Волинь і Західнє Поділля з Проскуровом і Камянцем Подільським. Спір поміж „апетитами" скінчився нарешті так, що всі згодилися на таку „польську великодержаву", яка відповідала „апетитам" Дмовського.

Про всі польські „апетити", в тому числі і про долю Східньої Галичини й таким чином про буття, або небуття української державности з року 1919-ого, повинна була рішити паризька мирова конференція. Рішення належало цілком необмежено „Найвищій Раді", спільному органови Америки, Англії, Франції, Італії й Японії, в якому засідали під головуванням G. Clémenceau президент W. Wilson, премієри D. Lloyd George і Orlando, два японські делєгати й закордонні міністри остальних чотирьох потуг: Lansing, Balfour, Pichon і Sonnino. Цю „Раду Десятьох" замінено швидко після цього — в березні 1919 — „Радою Чоторьох", т. зв. „велика чвірка": W. Wilson, G. Clémenceau, D. Lloyd George і Orlando.[2])

Вже 22. січня 1919 рішила „Найвища Рада" вислати інтераліянтську місію до Польщі для розгляду положення на місці,[3]) і ця місія пустилася під головуванням французького посланника Noulens-а в дорогу[4]) після того, як „Найвища Рада" вислухала Дмовського дня 29. січня 1919. В самому ж Парижі настановлено для розгляду польських домагань „Комісію для польських справ" теж під головуванням одного француза J. Cambon-а.[5])

Вкінці 1. березня 1919 створила ця комісія одну підкомісію, знову ж під французьким предсідником, генералом Le Rond, яка

---

[1]) Akty i dokumenty, т. I, ст. 89.

[2]) Temperley op. cit. T. I, ст. 249, 263—264.

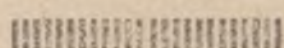
[3]) Гл. хронольогічну таблицю подій в Temperley, op. cit. T. III, ст. 11.

[4]) До цієї місії належали крім цього: генерал Nissel (Франція), генерал-майор F. J. Kernan (не Керман, як він кілька разів згадується хибно в Лозинського, Галичина, Відень, 1922) і проф. Lord (Америка), Sir Esme Howard і бригадний генерал A. Carton de Wiart (Англія), G. C. Montagna і генерал Romei Donghena (Італія). (Kozicki, op. cit. ст. 62).

[5]) До цієї комісії належали крім цього: Dr. Isaiah Bowman (Америка), Sir William Tyrell (Англія), маркіз P. della Torretta (Італія) і Otchiai (Японія). В секретаріят цієї комісії входили: четар de Percin (Франція), Stewart Montgomery (Америка), полковник F. H. Kish (Англія) і G. Brambilia (Італія). (Kozicki, op. cit. ст. 62).

мала виробити проєкт границь Польщі.[1]) Обі ці комісії відносилися без уваги на ріжниці в поглядах серед „Найвищої Ради" одностайно прихильно до польських домагань.[2])

Отже положення поляків на паризькій мировій конференції було таке: поляки були союзною антантською нацією, офіціяльно признаною державою, якої відновлення стало було одною з головних воєнних цілей антанти; їхня дипльоматія й пропаганда мали надзвичайно активну організацію, яка охоплювала цілу Західну Европу й Сполучені Держави та мала великі звязки і впливи серед антантського загалу і взагалі розпоряджала значними помічними силами всякого іншого роду; польські домагання були попирані беззастережно Францією, як теж майже завжди й Америкою, а також і в інших антантських державах — у найменшій мірі в Англії — ділали польські впливи дуже успішно; комісії, які мали підготовляти рішення „Найвищої Ради", були наскрізь приязні для поляків. Оце була одна сторона в дипльоматичній грі за посідання Східної Галичини. Якже виглядала друга сторона: що могли полякам протиставити західні українці перед антантою, що на її справедливість вони так уповали? — Відповідь на це питання заслугує окремої розвідки.

Вячеслав Заїкин.

Русь, Україна і Великоросія. [3])

II. Політичні та культурні взаємини південних (пра-українських) і північних сх.-словянських земель у IX—XI ст.

I.

До недавнього ще часу, — каже один з найвизначніших сучасних дослідників початкової історії Руси Вол. Пархоменко, — історію східнього словянства починали з 862 р. — „з покликання варягів".[4]) Схему початкової історії сх.-словянської державности представлювано звичайно в такім вигляді: до приходу варягів (у 862 р., чи біля того часу) східні словяни не мали державної організації й жили досить примітивним родоплемінним життям; щойно в 960-их роках варязькі конунги заснували Руську державу, спершу на півночі, з головним центром у Новгороді, а потім в 2-ій полов. IX. ст. Олег переніс столицю до Києва, обєднав усі сх.-словянські племена, — й від тоді існувала єдина

---

[1]) До цієї підкомісії належали крім цього: Dr. Bowman (Америка) і полковник Kish (Англія). (Kozicki, op. cit. ст. 63).

[2]) Dmowski op. cit. ст. 369, 372—373.

[3]) На бажання Автора лишаємо без зміни терміни „Великоросія", „великоруський".

[4]) Вол. Пархоменко. Питання про початок історично-державного життя у східніх слов'ян. („Наукові Зап.", Київ, 1923, I, с. 107).

Руська держава аж до смерти Ярослава Мудрого (1054 р.), котрий розділив її між своїх синів і тим знищив одність Руської держави. Творцем цієї схеми був визначний у свій час великоруський історик Мик. Карамзин (†1826), автор 12-томової „Исторіи Государства Россійскаго“ (вид. в 1804—1826 р.), в якій він проводив через увесь твір, яко основну ідею, твердження що „Россія основалась единоначаліемъ, гибла отъ разновластія и спаслась самодержавіемъ“. Розглядаючи початкову історію Руси з погляду цієї своєї основної ідеї, Карамзин представляв стару Русь (Східню Словянщину) яко єдину одноцільну (унітарну) державу з одним монархом-самодержцем (великим князем київським на чолі). „Історія Государства Россійскаго“ Карамзина мала великий вплив на розвиток сх.-словянської історичної науки, а його схема початкової історії сх.-словянської держави довго державлася в історичній науці, та й до нині ще знаходить певні відгуки, головно в шкільних підручниках історії, але також навіть і в творах деяких сучасних істориків,[1]) хоч новіша історично-правнича наука давно вже виявила хибність цієї схеми й відкинула її, як очевидно тенденційну й суперечну цілій низці історичних свідоцтв.

На підставі історично-правничих дослідів Вас. Сергєєвіча, Дьяконова, Владимирського-Буданова, Максимейка, бар. Корфа, Пархоменка та ін. і новітніх студій з обсягу літописознавства й археольогії, ми маємо право рішуче відкинути карамзинську схему початкової історії руської (сх.-словянської) державности й протиставити їй такі твердження:

1) державне життя у східніх словян почалося задовго перед 862 р. і взагалі перед „Рюриковичами“;

2) ніякої єдиної Руської держави в IX—XI ст. не було і бути не могло;[2])

3) південні (пра-українські) й північні сх.-словянські племена досить довго (до 2-ої пол. IX-го, чи навіть до серед. X-го ст.) жили цілком окремим, незалежним одні від одних державним, економічним і культурним життям, сливе не стикаючись (чи навіть до серед. IX ст. зовсім не стикаючись) між собою; і

4) смерть Ярослава Мудрого і його „заповіт“ не внесли суттєвої зміни в державно-правну організацію руських (сх.-словянских) земель.

Новітня наука, як ми вже зазначили, виразно схиляється до висновку, що південна Русь IX—XII ст. (південна Сх.-Словянщина) була безпосередньою наступницею й наслідницею культурних традицій скито-сарматс-алянських, що культура південної Руси IX—XII ст. це не новотвір, а послідовне дальше продовження

---

[1]) Навіть у такого визначного історика, як пок. Ст. Томашівський, знаходимо відгук карамзинської ідеї „єдиної Руської держави“ в IX—XI ст. (в його „Українській історії“); порів. цілком вірні критичні уваги Ів. Кревецького у ст.: „Українська історіографія на переломі“. (Зап. НТШ., т. 134—135).

[2]) Вираз бар. С. А. Корфа („Замѣтка объ отношеніи древне-русскаго лѣтописца къ монархическому принципу“, ЖМНП. 1909, VII).

дуже давньої скито-сарматської культури. [1]) Але в такому разі й суспільно-державна організація південної Руси IX—XII ст. не могла бути примітивним новотвором, не могла бути родоплемінною організацією якоїсь „етнографічної маси“, а навпаки мала очевидно своє праджерело в державних організаціях скитів і сарматів (що доводив уже Самоквасов). Та, поминаючи навіть відомості про державну організацію несловянських попередників і предків південно-руських (пра-українських) племен і такі не зовсім певні, або не зовсім виразні звістки, як напр. про царя антів Божа (кін. IV ст.) й Мезамира (серед. VI ст.), ми повинні згадати звістку Масудія про велику сх.-словянську (очевидно, південно-східньо-словянську) державу Валінана й звістки житій св. Стефана Суразького й Георгія Амастридзького, Бертинських анналів і окружного листа Фотія, з яких треба зробити висновок про існування розмірно розвиненої державности у сх. словян в пол. IX-го й навіть у VIII-ім ст. Особливо цікава відомість Масудія про державу Валінана. З неї, здається, треба зробити висновок, що в південних сх.-словянських племен була властиво ціла ґрупа окремих держав на чолі зі своїми королями; наймогутнішою з них була держава Валінана, якій підлягали всі інші, й король якої був зверхником над королями інших словянських держав. [2]) Отже це не була унітарна (одноцільна) держава, а союз держав — конфедерація, чи скорше навіть — Staatenstaat, „складна держава“, в котрій звязок між поодинокими державами, що входили в її склад полягав, очевидно, в даванню данини й воєнної допомоги підпорядкованими державами та їх королями-васалями сюзеренові королеві Валінана, у спільних воєнних походах, спільних договорах із сусідами і т. п. Але потім, по словам Масудія, між поодинокими державами, що увіходили в спілку, кермовану Валінаною, почалися непорозуміння, спілка розпалася, і в поодиноких державах стали панувати незалежні королі.

Про існування окремих держав у східніх словян у перед-„рюриковичівській“ добі каже й літопис: по словам „Повѣсти временныхъ лѣтъ“ в кожній зі сх.-словянських земель ще перед „Рюриковичами“ було своє осібне „княженіє“ — „въ Полѧхъ (своє), въ Деревляхъ своє, а Дрьговичи своє, а Словѣне своє въ Новѣгородѣ, а другие на Полотѣ“. [3]) На чолі цих земель держав стояли князі або з місцевих сх.-словянських династій,

---

[1]) M. Rostowzeff. Les origines de la Russie kiévienne („Revue des études slaves“, II, 5—18).

[2]) Думаємо, що під словянськими державами, підвладними королеві Валінана, Масудій розумів лише держави південно-східно-словянських (пра-українських) племен; і не бачимо ніякої можливости припускати (як то робив прим. Маркварт), що Валінана панувала трохи не над усіма словянами — чехами, болгарами ітд.; що до часу існування й розквіту держави Валінана, найправдоподібнішим уважаємо висновок Ключевського, що вона повстала й розвинулася в часах, близьких до боротьби з аварами.

[3]) Іпатіївський літопис (вид. 1871 р.), ст. 6.

або з чужоземних — норманських і мабуть також тюркських, може й угорських і т. п. [1])

Більшість тих земель-держав продовжувала своє існування не тільки протягом цілого IX-го ст., але й пізніше — в X—XI вв. і далі до татарських часів, а почасти й у часах татарського панування. Розуміється, границі цих земель-держав змінялися; так само змінялися в них і князівські династії. В більшій їх частині протягом X—XI ст. утвердилися князі з династії „Рюриковичів"; але, як відомо, „Рюриковичі" дуже скоро переймалися місцевими державними інтересами тих земель, якими їм доводилося управляти, й енергійно боронили самостійности й окремішности цих земель та взагалі їх інтересів [2]); отже, заміна князів з місцевих (тубильчих чи чужоземних) династій князями „Рюриковичами" не вносила істотних змін в міждержавне життя сх.-словянських земель. Заміна місцевих династій „Рюриковичими" відбувалася ступнево: в деяких сх.-словянських землях місцеві князі не-Рюриковичі залишалися ще досить довго. За часів Ігоря й Ольги у Сх.-Словянщині, по рахунку М. Грушевського, було не менше двадцяти князів; [3]) з тих князів значна більшість належала, безперечно, до інших династій. В землі Деревській (Деревлянській) місцеві князі (Мал та ін.) лишалися до часів св. Ольги (а може по части й пізніше); в Полоцькій землі панували норманські князі не-Рюриковичі (Рогволод) — до часів Володимира Вел.; в „градах Червенських", маємо право думати, були також свої осібні князі до часів Володимира Вел., котрий підгорнув їх під свою зверхність [4]); далі підносяться великі сумніви, чи Мстислав Тмутараканський (пізніше Чернигівський) і Судислав Псковський дійсно були дітьми Володимира Вел., чи це були зовсім

---

[1]) До тюркської (або угорської) династії належав, можливо, між інш. і київський князь Оскольд (порів. міркування Пархоменка й Юргевича).

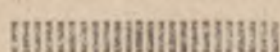
[2]) Досить згадати нпр. діяльність таких князів, як Володимир Вел., Ярослав Мудрий, Андрій Боголюбський ітд. Так прим. Володимир В., перебуваючи в Новгороді, цілковито переймається поглядами й інтересами поганського Новгородського Краю, просякнутого в тім часі досить сильними норманськими впливами. Підгорнувши під свою владу Київ, за допомогою норманів і новгородців, Володимир спершу і в Києві поводиться як норманське-новгородський князь, спірається на норманів і робить енергійні заходи до відродження поганства; та по якімсь часі, зближаючись до своєї нової держави, та її населення, пізнаючи й засвоюючи її дух, погляди, інтереси, — Володимир змінює свою політику й наче змінюється сам, видалює з Києва норманські ватаги, спірається в своїй дальшій діяльности на місцевих „лучших людей", управляє державою при постійній співпраці „старцев градских" — отже місцевої київської аристократії, переводить так важну й потрібну для Київської Руси релігійну реформу й стає одним з найбільше люблених київських князів. — Не менше яскравий приклад бачимо і в діяльности Ярослава Мудрого, яко новгородського князя — оборонця новгородської самостійности, готового йти війною проти батька в обороні повної незалежности Новгородської держави. — Про суздальсько-владимирський патріотизм Андрія Боголюбського нічого вже й казати: це річ загально відома.

[3]) М. Грушевський, Історія України-Руси, І[3], с. 424.

[4]) Цьому питанню маю намір присвятити в ближчім часі спеціяльну статейку.

чужі Володимирові місцеві князі з інших династій; [1]) у землі вятичів до XII ст. були осібні князі місцевої династії (Ходота їтд.), з якими воював між ін, Володимир Мономах; у землі Болоховській князі — не-Рюриковичі залишалися, здається, аж до татарських часів їтд. В кожнім разі, в Х-ім і першій пол. XI-го ст. у сх.-словянських землях було ще багато князів — не-Рюриковичів; з другого боку, й самі „Рюриковичі" скоро натуралізувалися, так що „династичне обєднання" сх.-словянських земель само собою ще не приводило до обєднання державного. В IX-ім, Х-ім і 1-ій пол. XI-го стол., так само, як і перед IX ст., а також у 2-ій пол. XII ст. і пізніше, у Сх.-Словянщині існував цілий ряд осібних держав-земель.

(Дальше буде).

ХРОНІКА.

Ювилеї померших діячів української науки. 8. листопада м. р. минуло 10 років від дня смерти визначного історика української правосл. Церкви й української культури XVI—XVIII ст., професора Київського Університету й Київської Академії Степана Голубева (*1849—†1920). Головні праці Голубева присвячені знаменитому культурному діячеві й реорганізаторові правосл. Церкви П. Могилі та Київо-Могилянській Академії. Праці Г. відзначаються великим багацтвом зібраного в них і талановито обробленого джерельного матеріялу; зокрема, його церковно-історичні досліди відкривають нову сторінку в українській церковно-історичній науці, бо спростовують тенденційно-народницьку інтерпретацію історії церковного устрою на Україні в XV—XVIII ст. і кладуть підстави до правдиво-наукових дослідів в цій області. Докладну характеристику й оцінку наукової діяльности Голубева й зокрема його заслуг для української церковно-історичної науки дав проф. В. Заїкин у ст.: „Ст. Т. Голубев та його праці по історії Західно-Руської Церкви, історії духовної освіти й сектознавству" („Воскр. Чт.", 1930, ч. 49; на жаль, статтю надруковано з кількома грубими друкарськими похибками. — 31. XII м. р. минуло 5 років з дня смерти українського дослідника фільософії й богословії, правосл. протоєрея о. Тимофія Буткевича, бувшого професора Харківського Університету й члена російської державної ради. З приводу пятої річниці смерти о. Буткевича російський католицький журнал „Китеж" (що виходить у Варшаві під проводом о. пралата А. Окуло-Кулака) помістив статтю „Прот. Т. И. Буткевич и его присоединеніе к католичеству" (Китеж, 1930, ч. IV), в якій подає коротку характеристику наукової, церковної

[1]) Порів.: Пархоменко, op. cit., c. 108.

й політичної діяльности о. Буткевича, освітлює церковні взаємовідносини на Вел. Україні за часів большевизму, боротьбу отця Буткевича з модерністично-сектантськими течіями і вкінці подає звістку про приступлення о. Буткевича до Католицької Церкви та про мотиви цього кроку.

† Арнольд Беннет, один з найпопулярніших англійських письменників. Свою літературну діяльність почав Беннет у 1893 р. дрібними оповіданнями, які відразу мали великий успіх серед англійської публики. В 1902 р. він видав роман „Великий Вавилонський готель“, завдяки якому здобув славу одного з найвизначніших новітніх англійських письменників. З інших, досить численних творів Беннета найбільше відомі й в Англії й поза її межами „Свята любови“ і особливо „Оповідання старушки“; в останніх змальовується епізоди з французько-німецької війни 1870-1871 рр., головно з часів облоги Парижу. Твори Беннета переложено на ріжні европейські мови.

З нагоди 50-ліття „Рідної Школи“ появився (саме д. 25. березня, в день Заг. Зїзду Р. Ш., ювілейний збірник п. н.„ 50 літ Рідної Школи“, зладжений п. Львом Ясінчуком, що містить історію й сучасний стан „Рідної Школи“. У збірнику численні ілюстрації. На жаль, зараз 25. березня поліція зайняла збірник, так, що розійшлося дуже мало примірників. З огляду на те, що збірник є на поліції дотепер, подаємо його зміст: I. Умовини народження „Рідної Школи“, II. 1881—1906. III. 1907—1914. IV. Час світової війни. V. Повоєнний час. VI. Загальні справи. VII. Висновки. В додатку виказ місцевостей, де є виховні заведення „Р. Ш.“ і Ювилейний Маніфест Р. Ш. з підписами Президії, усіх галицьких Епископів, Укр. Парл. Репрезентації, членів основників і всіх укр. установ і товариств. У збірнику кількадесять знимок — діячів Т-ва і його установ та заведень. Збірник виданий на гарному папері (містить 272 сторінки), з великим вкладом коштів з боку Т-ва і праці з боку Автора. Крім того п. Л. Ясінчук видав ще популярну брошуру п. н. „Азбука нації. Рідна Школа та її вага“.

За доцільний плян укр. лєктури для шкіл. З ініціятиви Гол. Управи Рідної Школи відбулася 30. квітня ц. р. нарада львівських україністів про плян лєктур із української мови для всіх типів шкіл. У дискусії порушено, крім самого пляну лєктур, також цілий ряд інших важливих питань, звязаних із навчанням укр. мови й літератури, як прим. питання доцільности навчання с. ц. слов. граматики в ґімназіях, справу лєктури оригінальних текстів памяток давньої доби укр. письменства, видання відповідно опрацьованих лєктур і т. п. Намічено утворення перманентної комісії, що виробила би відповідні пляни. Покищо поручено поодиноким референтам зладити пляни лєктур, які служитимуть субстратом до дискусії на черговому засіданні. Такий плян мають зладити: для ґімназій кляс. типу проф. Радзикевич і Тершако-

вець, гуманіс. типу проф. Коструба; для уч. семінарій др. Кисілевський і др. Біленький; для вселюдних шкіл дир. Малицька. Нараду відкрив і провадив в імени Рідної Школи др. Остап Макарушка.

„Гурток Україністів“ при Товаристві „Прихильників Освіти“ провадить, під головуванням п. Романенчука, студ. філ., працю в напрямі поширення знання своїх членів-студентів. В тій цілі відбуваються в „Акад. Домі“ щонеділі (крім акад. ферій) сходини. На сходинах читається реферати з области літератури, а також читається оригінальні продукції й переклади. Гурток носиться з думкою видати огляд укр. радянської літератури, щоби виказати, чи справжні цінності для нашої літератури находяться в ній; такий огляд справді потрібний, бо й дотепер не маємо його — крім „казьонних“ марксівських. Біда лише, як звичайно, з фінансовою сторінкою справи.

Український Студентський Мистецький Гурток „Основа“ урядив 3—10. травня с. р. у Львові першу виставку праць своїх членів. Загальне враження з виставки добре: видно, що молоді мистці старанно працюють; але особливіших мистецьких досягнень ми не помітили.

Літературне бюро у Польщі. У Варшаві утвовилось перше літературне бюро, яке має на меті облекшувати молодим авторам видання творів, посередничити між літератами і видавцями та читачем, давати письменникам і читачам вказівки і поради в літературних справах та реклямувати видані твори.

Український відділ при Військовім Музею в Брукселі. Заходами Української Національної Ради в Бельгії при королівськім військовім музею в Брукселі відкривається окремий відділ, що міститиме памятки Української Армії, портрети визначних військових діячів, манекини в одностроях українського війська, зброю і т. д. Відкриття цього відділу відбулося 10. травня 1931. Памятки Української Армії для цього музею можна посилати на адресу: Musée Royal de l' Armée, Cinquantenaire, Bruxelles.

Нові журнали. У березні започатковано видавання двох журналів: один, посвячений виключно студентським справам „Студенський Шлях“, виданий як однодніка, другий, ілюстрований, призначений для молоді: „Вогні“, за редакцією м-ра Є. Ю. Пеленського. У першому („С. Шл.“) визначаються особливо статті М. Дужого („На шлях народньої праці“), п. Люби Гаращак („Desiderata“) й інж. А. Мілянича („Корпорації — як нова форма організації студентів у нас“), що мають не виключно професійне значіння, як (переважно) інші статті, але ширше. При кінці цікава хроніка, з якої м. ін. довідуємося, що д. 31. січня ц. р., в річницю бою під Крутами, львівські студенти перевели голодівку, а заощаджені гроші (568·16 зол.) передано на політ. вязнів. У „Вогнях“

є кілька цікавих статтей, головно з обсягу природознавства й техніки, вістки про спорт, деякі оригінальні поезії (Е. Ю. Пеленського, Антонича). Друге число „Вогнів“ одержали ми в останній хвилі. Представляється воно о много кращим і багатшим, як перше. Блище про нього в сл. числі. Треба повитати також ілюстрований додаток до „Неділі“ п. н. „Світ“. Про те, чи цікавий він, доволі буде перечислити дещо зі змісту, як: П. І. Холодний, Автобіографія (з листа до ред. М. Голубця), Я. Стефанович-Музикова, Етнографічні музеї в Ослью, М. Голубець, Княжий городок Щирець (коротка історія), І. Чепига, Покутський Музей і Мійська Бібліотека у Станиславові й ін., бібліографічні вістки (могли би бути численніші!), врешті замітка про неіснуюче місто Краснопіль. Зі світлин: „Оплакування Христа“ ван Дайка, вітражі Успенської церкви, середнєвічний віз, то що. Новістю супроти дотеперішних часописів є поміщення білоруського вірша („Христос ускрос“) в оригіналі, але в укр. транскрипції.

В Чернівцях за квітень ц. р. вийшло вже 4-те число журналу літератури, науки та громадс. життя „Самостійна думка“.

Український журнал на італійській мові. 15. квітня ц. р. почав виходити у Турині (Італія) журнал „Україна“ італійською мовою. Мета журналу — знайомити італійське суспільство з українським письменством, мистецтвом, наукою та націон. справами. Редагує журнал пані Млада Липовецька, котра вже чимало працювала перед цим над перекладами україн. творів на італійську мову та взагалі над популяризацією серед італійців наших культурних досягнень. Адреса журналу: Torino, via Principe Amadeo 20. A.

Україніка. У швайцарськім деннику „Trubune de Génève“ находимо в ч. 81 з дня 5., 6. і 7. квітня на першій сторінці статтю нашого земляка Евгена Бачинського п. з. „Як українці святкують Великдень“. До статті додана велика знимка писанок. — В італійськім журналі „Антіевропа“ з дня 1. березня помістив наш земляк Е. Онацький довшу статтю „Україна в европейській акції“. Взагалі від часу „пацифікації“ вельми багато статтей про укр. справи, як політ. так культурні появлялося в італійських журналах, які коротко перечислило „Діло“ з 30. IV. 1931.

Четверта частина роману Ф. Дудка „В заграві“ вже готова до друку. Виїмок із неї був друкований у „Ділі“ за 1930. рік (великодне число). З огляду на те, що „Червона Калина“ мала б змогу друкувати твір щойно в осени, Автор видрукує його деінде. Можемо сподіватися, що невдовзі твір появиться у продажі, на всякий случай іще в літі.

Новий твір Ремарка. Друга повість голосного автора нині висвітлюваного вже в кінах „На заході нічого нового“ п. з. „Поворотний шлях“ появляється на днях в берлінськім видавництві

(Propyläen Verlag) у накладі 100.000 примірників. Рівночасно та повість буде видана в численних перекладах.

Черговий випуск „Записок ЧСВВ“ появиться у червні де м. ін. друкується початок широко закроєної історії укр. Церкви пок. Степана Томашівського. На жаль, смерть перервала працю. Наскільки знаємо, праця займає 6 аркушів. При нагоді завважимо, що кілька праць з історії укр. Церкви, майже приготованих до друку, має проф. В. Заїкин, між іншими загальний нарис історії східньо- і південно-словянських церков. Довідуємося, що також проф. М. Чубатий опрацьовує істор. укр. церкви.

Приготовлені до друку і друкуються дві нові монографії Ілька Борщака: про Мазепу і про Орлика. Біографія Мазепи, складена спільно з проф. Р. Мартелем видана вже по французьки („Vie de Mazeppa“, Париж) і буде зрецензована в нашому журналі; тепер „Червона Калина“ друкуватиме укр. переклад. Також монографію про Орлика друкує „Червона Калина“.

Наполеон і Україна. Дотепер, себто, до післявоєнних часів, ми знали дуже небагато про відношення Наполеона до України. Переказувано, що Наполеон повіз із України „Енеїду“ Котляревського, як річ гідну збереження; знали ми ще про книгу Лєсюра про козаків і Україну загалом (про це С. Подолянин, Napoleon I. und die Ukraine, Ukrainische Rundschau, 1912, ч. 6/7), і ще дещо случайно (малі причинки в „Київ. Старині“, то що). Тепер невтомний дослідник історії звязків України зі західною Европою, Ілько Борщак, подає до цієї справи дуже багато просто ревеляційних документів. Працюючи у французьких архівах, мав він змогу зазнакомитися з документами про відносини Наполеона до України. Матеріяли, головно з архівів: Мініст. Закорд. Справ, Військового Міністерства й Національного Архіву. Борщак задумав твір „Европа й Україна“; має готовий до друку 6-томовий твір п. н. „Франція й Україна“. 5. том посвячений відношенню Наполеона до України (диви: „Звідомлення Ілька Борщака з дослідів у архівах Зах. Европи“, Записки НТШ. т. 134—135, с. 241—248). Крім того, Борщак частинно оголошує висліди своїх пошукувань, не маючи змоги видати цілого твору. І так давніше вже появилася його статтяя „Napoléon et l'Ucraine“, в „Revue des Etudes Napoléoniénnes“, 1922, кн. VII—VIII; тут автор використав лише частинно джерела з Мін. Зак. Справ і Мін. Війни. А в 1930. році, в „Temps-i“, подає нові причинки (укр. переклад статті п. н. „Наполеонівські симпатії на Україні“, „Діло“, 1930, з 26. і 27. вересня), на основі матеріялів, оголошених М. Троцьким (До історії революційного руху на Україні на поч. XIX. ст., „Прапор Марксизму“, 1930, № 1, 3). Довідуємося з цих нових матеріялів, що українська самостійницька ідея була дуже жива. Українці думали при помочі Наполеона визволитися з-під Москви. За цим була розведена широка агітація. Прихильниками цієї концепції були м. ін. знаний дідич Лукашевич і Епископ Варлаам Шишацький, українець. Зі свойого боку й Наполеон думав про

створення Укр. Держави. Очевидно, роля українців не була пасивна; про самостійницьку думку між українцями в перших десятиліттях XIX. в. може інформувати стаття проф. Дмитра Дорошенка: Князь М. Репнін і Д. Бантиш-Каменський. „Праці Пед. Інст. ім. Драгоманова у Празі“, т. І. (1929).

Мин. року видав Борщак нову працю в франц. мові: Le mouvement national ucrainien au XIX. siecle. (Укр. націон. рух в XIX. віку). Відбититка з „Monde Slave“ за останній квартал 1930. р.

Полєміка про початки Української Нації ведеться далі на сторінках ЛНВ. (Др. К. Чехович, Початки укр. нації, ЛНВ. 1931, IV; Др. М. Кордуба, В обороні історичної правди, ЛНВ. 1931, кн. V. Пор. статтю В. Заїкина, Русь, Україна й Великоросія, у „Дзвонах“, ч. 1. і 2.); на жаль, дискусія сходить місцями до позему полєміки з особистими випадами, що цілком не причиняється до висвітлення правди.

На сторінках „Літературно-Наукового Вісника“ друковано довшу працю дра А. Річинського п. н. „Свята Софія Київська“ (кілька книжок з 1930. й 1931 р.), де Автор старається канонічно оправдати акт висвячення В. Липківського на митрополита УАПЦ. — IV. і V. кн. ЛНВ. за 1931. р. приносять відповідь на це з боку о. М. Каровця ЧСВВ („Самосвятство — українська єресь“): о. К. стоїть на становищі католицької Церкви, збиває наведені Річинським аргументи й доказує, що таке висвячення канонічно неважне. Очевидно, о. К. попирає свої твердження історично доказаними фактами.

Нова праця про початки Руси. В найновішім числі „Slavia“ уміщено початок дуже цікавої статті жидівського ученого Мошина: „Варяго-русскій вопросъ“. Автор стоїть на антинорманському становищі й підчеркує велику культурну та державно-орґанізаційну ролю хозарського жидівства в найдавнішій історії Руси.

Вельми цінна книжка чеського професора історії Яна Славіка появилася мин. року в Празі в чеській мові під заг.: Ruskà vladà a ukrajinske hnuti pred svetovou vàlkou (Російська влада і гноблення українців перед світовою війною). Otisk ze Slovenskèho prehledu, rocnik XXII, Praha 1930. str. 47, 8⁰. Праця та викликала дуже велике зацікавлення серед укр. громадянства на еміграції і чужинців, так що в дуже короткому часі розійшлась вона до останнього примірника. Автор оголосив в книжці цілий ряд документів надзвичайної ваги в справах українських, що переховувалися в тайних російських міністерських архівах, а під сю пору находяться в Російськім істор. архіві при міністерстві Закорд. Справ в Празі. Конечним є її переклад на укр. мову.

Нова праця М. Лоського. Сими днями вийшла в Парижі нова праця одного з найбільших сучасних фільософів М. Лось-

кого (українця з походження, що пише одначе майже виключно по російськи) п. н. „Вартість і буття“.

Сензаційна книжка про Міцкевича. Марія Чапська видала в Парижі книжку на франц. мові про Міцкевича, в якій дуже реалістичними й негативними рисами змалювала життя великого польського поета. Авторка представляє Міцкевича як людину дрібничкову, самолюба й слабодуха, що під час повстання в Польщі сам дбає тільки про себе, про свій спокій, вигоду, гроші й про жінок, як людину жорстоку в родинному житті й дуже недбалу та взагалі неприємну. Останніми часами назагал помічається серед поляків реакція проти звеличування й культу Міцкевича. Так, приміром, досить гостро критикує його також визначний і талановитий польський критик-публіцист Бой-Желенський. Приглядаючись до сього здирання ореолу Міцкевича самими поляками, варто пригадати давню, але й досі актуальну критику Міцкевича з морального погляду, переведену Франком („Der Dichter des Verrates“).

Рецензії.

О. Олесь. **Поезії. Кн. X. 1931.** Накладом Видавництва „Неділя“ у Львові. Стор. 142+2, 16⁰.

Породила цю збірку лірики — туга. Вона обняла поета, заволоділа його цілою істотою й витиснула незатертий знак на всіх майже поезіях цієї збірки, повсталих у гіркому періоді емігрантської скитальщини (1919 — 1930). Тому не диво, що основним тоном у цій ліричній вязанці — мінор, що з кожної сливе карти пробивається депресія. Десь „Весна ішла й мене минула“, скаржиться поет, десь квітень — як листопад, ось серце розбите, фіялок пахучих повне — поміж бездушними крамарями. Так і видко, що кожний вірш написаний тоді, коли

...думки, як ніч, чорніли,
Пожовклий лист з душі летів.

Але здається, що ця депресія помалу минає, що автор переломився вже сам у собі і знов добув бадьорий акорд:

О вірте, страдники великі:
Вже сонце сходить. Близько день...
Я чую вже щасливі крики
І хвилі радісних пісень.

Це вірш із 4. I. 1930.

Серед чудових мініятурних перлин часом проривається розмах, який каже сподіватися, що поет іще не „виписався“, що він далекий іще від кінця свойого творчого шляху; наче заспів до великої поеми бренять хоч би оттакі стрічки:

Летять вперед в незмірених степах
Моїх думок золотогриві коні.

Горять огні в розпалених очах,
Цвітуть сліди, як кров червоні.
Прудких вітрів, догнавши, одженуть,
Розірвуть зграю хмар на горах,
Пасмом проміння на лугах блиснуть
І зникнуть в куряві, в просторах...

Мимоволі мусиш жалувати, коли ці рядки несподівано заломляться — й обірвуться.

Часом у збірці повториться у трансформації давній власний авторів тон і мотив (с. 4), часом забренить ритмічна схема „Івана Вишенського“ (с. 78—9); але переважно чуємо тони нові — і власні.

І відчувається подих сантименталізму: скрізь надто вже багато сліз, плачу й зойків; стрічається й сантиментальний пієтизм (с. 22—23), та ще підсилюють цей тон численні демінутіви, яких би вже слід позбутися українській поезії.

А всетаки серед розпаношеної тепер у нас псевдолітературної тарабанщини збірка Олеся репрезентує справжню поезію. І хто візьме її в руки, той з правдивою насолодою прочитає її до кінця, а прочитавши, мусить мимоволі жалувати, що вона не була довша. І тому автор мав повне право сказати до себе:

Так плач, моє серце, а я понижу
Всі сльози твої, як перлини.

Бо з тих сліз і справді виросли правдиві перлини сучасної української лірики.

Петро Коструба.

Ростислав Кедро: **Сонети.** Вид. „Вогні“, 1931. Стр. 56, форм. 16⁰. Декілька з цих сонетів припадком попали мені в руки ще в скрипті — на кілька хвилин. Прихапцем перечитав я їх і дізнав токого враження, як рибак, що ловить на вудку, коли „грубша штука бере“. Грубша штука! Вона ось тут під водою, але ще не знати: якого вона роду, не знати: чи її витягнеш на беріг, чи тільки плюсне тобі під ногами й обірветься з гачка... Під таким враженням я нетерпеливо ждав тої хвилі, коли прочитаю цілу збірку віршів-первістків молодого автора, що скрився під псевдонімом „Кедро“. Прочитав і далі остав я під враженням „грубша штука бре“... Мої непевности не вияснилися.

Коли читаємо вірші не для приємности, а для критичного пізнання автора, то хочемо найти в ньому вже викінчений поетичний і життєво-фільософічний тип. А ця перша збірка віршів Кедра ще не дає нам відповіди на питання, під цим Кедром поставлені. Не знати: чи Кедро покажеться так само талановитим в усяких інших поетичних формах, як у сонетах, чи стане сонцем, що освічує цілу небесну півкулю, або може остане тільки метеором, що перерізує небо вузькою вогнистою смугою? Це, очевидно, залежатиме від його „фільософічного“ таланту та його розвинення. Глибина думок дає глибшу обсервацію життя-буття, а глибша обсервація дає глибші й багатші переживання. Та власне тут

у нашого молодого поета слідна ферментація. Його свідоме й критичне „я“ покищо малим вдоволяється:

„Я люблю сміх усточок коралевих
Хрусталь вина і музику лягун
І не будучих я віщун
Страхіть понурих чи зірок рожевих.
(„Мені боги...“)

Одначе його „дух“ (природа) реагує на світ у куди більшому стилі:

„Тому задивлений в мрійний простір
Гіркий непевний і невдоволимий
Мій дух зривається до білих зір.“

Це написане в тому самому сонеті, що й попередні слова автора.

Власне цей „дух“ зраджує „грубшу штуку“ поетичного таланту. Та покищо, як сказано, треває ферментація. Нинішній Кедро вже має розвинену основну поетичну прикмету: він уміє давати дійсно поетичні малюнки — пластичні, чепурні, заокруглені як цілість. Для його нинішніх поетичних вальорів (на мою думку) найбільше характеристичний сонет, який тут наводжу в цілості:

Сільський цвинтар.

Між берізками та й за низьким плотом
Над могилками хрестики схилились
Немов сільські жінки що зажурились
Над долею своєю та клопотом.

Тут сплять оті, що умивались потом
І вже багато в жизні дослужились.
Ось на хрестах вже споловіли, змились
Старі букви під дощем та болотом.

Так кожному прийдеться положитись
В сирій землі і як там хто зуміє
Дасть напис олівцем і хрест сосновий.

Нема часу бач довго розводитись
Жнива ось-ось, вже жито половіє.
Умер сарако, ну бувай здоровий.

Це цілий нинішній Кедро! Ось такі його поетичні малюнки, ось така його душа. Він дійсно здорова натура, як пише про нього видавець у слові „Від видавництва“: прикрі зломи життя його не застрашують і не зманіровують.

Він, хоч і подивляє Будду, суперечить його науці:

„Та мудрість ця твоя світило сходу
Не покорила всіх племен землі
Не всім згордила життєву злиденність.

Бо ті, що пють гірську джерельну воду
Й купаються в прозорій ранній млі
Ті знають: є ще інша совершенність“.
(„Будда“)

А саме совершенність Христова:

„Безсмертна кров росою благодати
На спраглу землю впала й Він із гробу
Воскрес побідно в третій день у славі“.
(„Mater Dolorosa“).

Як видно, Кедро йде правильним, вічним людським шляхом — без „ухилів“ в сторону всяких штучних „ізмів“*). Щаслива дорога!

Г. Костельник.

Ступіні — Поезії — *Івана Черняви.* Бібліотека „Листопаду“ ч. 1. Львів, 1929. Стр. 59. 16⁰ Книжка лиш тоді добра, коли по її перечитанні є що памятати для скріплення розуму й серця. В тих „Ступінях“ нема степенування — нема сильніше здиференціонованих сбразів, ані думок, але все розпливається в імлу. Слова, самі слова, добирані із спеціяльною манірою: екстаз, міраж, оксамітно, екран, табірок, абажур, жагуче, омління, флякон, крем, візія, пянко, пянливий, жарливий, перфума, акквареля, карузеля, одори, карміни, арабески, туманно, осінно, розцвілі ферменти, сумеркні фіранки, сілюети, трубадури, естради, шафоти, каскади, авізо гільотини...

Автор мабуть ще того не розуміє, що не в словах поетична сила, а в їх зіставленні — в змісті. А весь зміст його „Ступінів“ обертається довкруги двох його „візій“:

„До груди рожу тулю оксамітно“ „В червоних вагонах на штиках завзяття“.

Знаю молоденького автора особисто, й зовсім не хочу його „нищити“, але як він буде в мойому віці, то й сам глядітиме на ці свої поетичні почини не інакше, як я. Перш за все йому треба духово дозрівати, поглиблювити своє внутрішне життя, а не спішитися з видаванням своїх віршів, в яких покутує неодна студентська неміч. Так н. пр. він любить повторювати фразу „груди давити“, а замість „вється“, якщо йому треба до метру, він пише „виється“ (!!):

„Блакитно вечір виється городом“,
„В блакитній вечір виється тугою“;

Пише раз „сльозою“, другий раз слезою“ і т. ін.

Не перечу, ба хочу й піднести, що автор усетаки має поетичне відчуття, дикцію, елєганцію, опанував поетичні форми ритму тай риму, отже в майбутності, коли більше дозріє, зможе дати поетичні форми з найглибшим змістом.

Г. Костельник.

Володимир Лопушанський. **Перемога. Повість з визвольної війни.** Львів 1929. Кооп. Накл. „Червона Калина“. Частина І і ІІ, стор. 134+126 м. 8⁰

„Перемога“ — це друга з черги повість Лопушанського, якої основою є події, звязані з перебуванням У.Г.А. на Вел. Україні. Від першої („У споконвічному вирі“, Львів, „Сурма“ 1927) ріжниться вона головно тим, що коли там автор малював нам переживання раненого гал. старшини на тлі тихого закутка, лісничівки, здалека від воєнних подій, то тут він заводить нас у сам розгар боротьби, трохи не в запілля большевиків. Основу повісти дають бої

*) Тільки в інтерпункції Кедро вводить дивну новість: переважно опускає протинки, що не є ані льогічно оправдане, ані в собі послідовне. Цитуючи його вірші, ми задержали його інтерпункцію.

У. Г. А. і повст. загону отам. Сокола з большевиками підчас походу укр. армії на Київ літом 1919. року. На їх тлі змальовує автор зродження й наростання любови гал. старшини, чет. Букатовича, до доньки забитого большевиками укр. поміщика, Соні, що шукаючи пімсти над убійником батька стала повстанчим отаманом під іменням Сокола.

У повісті попадаються картини, які свідчать, що в автора є справжній талант; див. прим. опис передсмертних хвилин барона Рудольфа (том І, ст. 115—117). Але, на жаль, приходиться сконстатувати, що автор, у пошукуванні нових засобів вислову, зійшов на манівці — і замість нового оригінального й мистецького стилю дає нам натягнену й неприродну маніру. Надмірне переладування цілого твору псевдоліризмом, а на ділі лише масою відірваних окликів, черток і точок, ніяк не причинюється до більшої артистичности стилю, а робить його лише натягненим і претенсіональним до смішности.

Не може задоволити критика також ані композиція повісти, ані характеристика її дієвих осіб. Маємо дві оси акції: 1) любов між Букатовичем і Сонею, 2) борба Соні з комісарем Гершком Юффе. Але, ані жадна з них не розвивається тягло і природно, ані обі не повязані цілком зі собою, поза механічною сполукою в часі й просторі. Автор іще не може собі дати ради з конструкцією цілости; епізоди забирають надто багато місця й вибиваються на перший плян коштом головного сюжету. [Таксамо коштом гол. героїв висуваються побічні постаті: такий Максим прим. цілком заглушує Букатовича!], Такими дегресіями є прим. стріча Соні з давним знайомим, бароном Руді, сцена з большевиками й отаманом Богдановом у коршмі, ліричний скок у передсмертні спомини собаки Царя (à la Джек Льондон) і под. Усі вони не належать до акції: барон не рятує Соні з рук комісаря, поява Богданова демаскує Йосю-Максима перед большевиками, що саму акцію просто посуває назад, бо примушує Максима шукати нових підступів, щоби наблизитися до „отамана“, а вже напад тяжко раненої собаки на комісаря, що спричинює його божевілля має всі познаки т. зв. deus ex machina. Зате цілком не порушена психольогічна сторінка кохання Букатовича й Соні; просто так: зустрілися й покохалися, бо так треба в романах.

І в цілій характеристиці осіб царює повна шабльоновість; якихнебудь скомплікованих характерів не бачимо. Усі вони в українському таборі мальовані самими ясними красками (Букатович, Соня, Максим, Корнієнко і пр.), а в ворожому досягають нелюдської просто огиди (Юффе, Феська, Пугачев, Ґріша й всі, без виїмку, больш. салдати). Позірно нарушує цю схематичну ідеалізацію всіх українців факт вивішування й вирізування полонених большевиків повстанцями; такі сцени автор, всупереч уже неетичним, але просто естетичним почуванням кожної культурної людини, залюбки кілька разів приводить, та ще й виправдує за них повстанців цілком (тому ми сказали, що вони лише *позірно* нарушують ідеалізування українців без розбору). Навіть Букатович, що зразу так дуже обурюється проти цього ганебного вчинку, згодом дається переконати палкій тираді Соні про звірства большевиків (II, 77—78): коли вона витягнула кинджал, щоби зарізати *божевільного* Юффе, він лиш... відвернувся, бо „не в силі був глядіти“! (II, 85). До ідейного боку повісти слід іще завважити, що забагато в ній „галицького патріотизму“; висловлений у не дуже тактовний спосіб — може він цілком слушно вразити читача-придніпрянця.

Схематичність і трафаретність панує також в описах боїв; традиційне „хлопці, вперед!“ і „до останнього стрільна“, без тіні реалізму; до того багато

річевих похибок, які доказують, що автор зайшов у чужу для себе ділянку. Можна лише дивуватися, що їх не виправили компетентні люди, яких хіба має В-во „Червона Калина“. На жаль не маємо вже місця, щоби вказати тут хоч на грубші з них.

Місцями недбала також і мова, що роїться від усяких цвіток у роді: вязенний (I, 46, 55), азіятицькою (I 54), обалив (I 133), тхірливий (II 54), знатель (I 75); добре би було теж авторові знати, що по українському *вязи* не те саме що пута, що *перса* має кінь, а дівчина груди і багато под.

Нарешті треба ще завважити, що ми вибрали цю повість і спинилися на ній так довго не тому, що вона на те заслуговує, як явище виїмкове. Причиною цього було, що вона, з одного боку, проявляє більшу претенсіональність, ніж прим. мемуарно-розповідним тоном писані повісті Купчинського, чи хочби Бабія, а з другого — обєднує в собі багато хиб, які поодиноко, чи групами попадаються в усіх майже повістях із воєнного часу, що появилися в нас останніми роками. [Виїмком є повісті Ф. Дудка, що будуть обговорені в одному з дальших чисел журналу]. Багато з них могло би зникнути, на велику користь укр. літератури; але до цього потрібні дві передумови: 1) безпристрасна й річева, але безкомпромісова оцінка твору з боку критика, 2) неупереджений і довірливий підход до завваг рецензента з боку автора.

Criticus.

Джеймс Оливер Кервуд. **З тавром убійника.** Роман. Переклав з англійського *Михайло Лотоцький.* „Добра Книжка“, 112-ий випуск. Львів, 1929. Стор. 167, 12⁰.

Це безперечно одна з найкращих книжок, виданих нашим рухливим видавництвом „Добра Книжка“. Це не „кримінальний роман“ поганого гатунку, як можна було б подумати по наголовкові, а дійсно гарна, вельми цікава й з морального погляду корисна книжка. Читається з великим напруженням і зацікавленням, яке все більше зростає, так що від читання трудно відірватися. Кервуд має щось спільного з Дж. Лондоном; правда, мистецькі образи Кервуда не дорівнюють Лондонівським, хоч і в Кервуда чимало гарних мистецьких малюнків; але з погляду морального твір Кервуда стоїть значно вище від більшости перенятих натуралістичним світоглядом оповідань і повістей Лондона, а з погляду „цікавости“ повість „З тавром убійника“ можна поставити на рівні з найцікавішими повістами Л. Думаємо, що навіть для деяких наших письменників, які намагаються писати „дуже цікаві“, сензаційні романи й повісті (і переважно роблять це невдатно), роман Кервуда міг би послужити взірцем, як писати дійсно гарний твір, з дуже цікавою фабулою і рівночасно з високим моральним рівнем. Взагалі, роман цей лишає по прочитанні якнайкраще враження, і можна лише побажати, щоб „Добра Книжка“ більше видавала таких творів.

О. К.

Наслідування Христа. *Чотири книги Томи Кемпійського.* Переклав на українську мову Др. *Йосиф Боцян*, еп. Луцький. Друге видання зладив о. Др. *Йосиф Сліпий*. „Аскетична Бібліотека“ Гр.-Кат. Дух. Семинарії у Львові під проводом о. Ректора Д-ра Йосифа Сліпого. Том III—IV. Львів, 1930. Стор. 520, 32⁰.

500 літ пройшло від часу, як написано славнозвісні „Наслідування Христа“, але й до нині цей твір, як всі найкращі твори людського генія, особливо ті,

на яких спочиває дух Божественного натхніння, ані трохи не втратив своєї свіжости, життєвости, „актуальности". Можна сказати, що се майже загальна думка, що між усіма духовними книжочками вона стоїть на першім місці, зараз по Св. Письмі. Для молодих і старих, для вчених і невчених, грішних і праведних і тих, що тільки що вступили на дорогу праведности, для християн західних і східних, зєдинених і незєдинених, для всіх, у кого жевріє в душі хоч би слабенький проміньчик віри, для всіх у сій книжці знайдеться гарне, відповідне слово; та особливо мила ця книжочка тим, що бідують і страждають. „Нераз, — як слушно каже автор передмови до „Наслідування Христа—досить тільки розгорнути її, перечитати кілька речень, а вже приходить у смутку потіха, в скруті порада, в спокусі духовна сила"... Зокрема варто піднести велику пошану і любов до цієї книжочки, написаної в західній Німеччині римо-католицьким монахом на латинській мові, — серед *християн Сходу*, між інш. на Вел. Україні і в Росії. Вже в XVII—XVIII ст., без сумніву, на Україні знано „Наслідування Христа". Співзвучні їм думки можна знайти уже в св. Димитрія Ростовського і у Гр. Сковороди, найбільших аскетів і містиків Вел. України в XVIII ст. (хоч не знати, чи тут ми зустрічаємося з впливом Томи Кемпійського на українських авторів, чи просто з подібністю їх ідей, настроїв і переживань — та в кожнім разі ця подібність заслуговує на нашу увагу). З початком XIX ст. на Вел. Україні „Наслідування Христа" здобувають велике поширення й славу в дуже добрім російськім перекладі знаменитого російського державного діяча гр. М. Сперанського. В сім перекладі читав їх з великим захопленням і Т. Шевченко, котрий вважав величний твір Томи Кемпійського за одну з найкращих, найкорисніших і найсильніших по враженню книжок. Протягом XIX ст. і в Галичині кілька разів роблено спроби перекласти „Наслідування Христа" то на церк.-словянську мову, то на „язичіє"; переклади ці мають тепер уже розуміється лише історично-літературне значіння. Щойно розмірно недавно дочекалися ми накінець появи дуже гарного під кожним оглядом перекладу „Наслідувань Христа" — покійного еп. Йосифа Боцяна. В сім перекладі рівно добра й гарна українська літературна мова перекладу й вірне передання глибини думок „Наслідувань Христа". Вперше „Наслідування Христа" в перекладі еп. Йосифа вийшли в 1920 р. Перший наклад розхоплено вмить. Українське громадянство належно оцінило і самий твір і гарний переклад. Зявилася потреба другого видання. Ідучи на зустріч цій потребі, о. Ректор Др. Йосиф Сліпий видав „Наслідування Христа" в перекладі еп. Й. Боцяна другим виданням. Видання дуже старанне, зовнішній вигляд книжочки дуже гарний.

В. З.

I. Goldberg: **Uzasadnienie teistycznego poglądu na świat.** Lwów 1930. Nakładem autora. Стр. 62, форм. мала 16⁰. Автор мабуть жид, що позбувся жидівського фанатизму, та зате заразився грубим раціоналізмом, подає в тій самій книжечці свою дорогу до Бога. Виходить він від того, що треба приймити друге життя, бо при альтернативі: а) або існує позагробне життя, й тоді світ є дійсно гарним і звершеним твором (оптимізм), б) або нема позагробного життя, а тоді світ є злим і огидним (песимізм) — при тій альтернативі треба рішитися за першою евентуальністю. Консеквенцією того рішення є, що душа існує тай що Бог існує. Ось і ціле льогічне рештовання автора.

Схоплює він проблєму, про яку пише, тільки дуже поверховно і тільки парціяльно, та зате претенсійно, що видно вже з того, що свій твір забезпечив колодкою „wszelkie prawa zastrzeżone“ (що не вільно його твору перекладати), наче б відкрив Бог зна яку Америку.

В другім життю, як вірить автор, усі люди будуть щасливі; Бог не журиться долею одиниць; усе діється силою законів природи; свободи волі нема... Три великі монотеістичні релігії (жидівство, християнство, магометанізм) дуже причинилися до розвою нашої культури, хоч вони в основі добрі, не в усьому відповідають нинішньому станови науки. Автор вірить, що панування матеріялізму не буде довге, бо в майбутності ціле людство сполучиться в вірі в одного Бога і всі народи будуть жити з собою в мирі і в згоді... От спізнений англійський деїст з 18. віку!

Г. Костельник.

Nicolaus Czubatyj. **Literatur der ukrainischen Rechtsgeschichte in den Jahren 1919—1929.** Abdruck von „Przewodnik Historyczno-Prawny“. Lemberg, 1931, Стор. 63, 8⁰.

Се дуже старанний і цінний огляд новітньої літератури по історії суспільно-державного ладу України й українського права. Вже саме імя Автора, заслуженого й совісного дослідника, найвизначнішого нині (поруч з Др. І. Крипякевичем) гал.-українського історика, служить достаточною запорукою солідности й науковости цього огляду. Автор виявив дуже добру ознайомленість з новітніми, досить численними працями по історії суспільно-державного ладу України й українського права, писаними як на українських, так і на чужих мовах. Пропусків в сім огляді небагато (при нинішнім жалюгіднім стані української бібліографії поза межами СССР — пропусків уникнути не зможе жаден впорядчик огляду новітньої наукової літератури в якій-будь галузі). Коротенькі оцінки деяких праць, зроблені проф. Чубатим в цім огляді, цілком обєктивні, іноді, правда, може занадто лагідні; та в кожнім разі в огляді проф. Чубатого не знайдемо й тіни тенденційности й однобічности, які лучаються в оглядах новітньої історіографії деяких наших істориків.

Огляд проф. Чубатого може бути корисний не тільки історикові права та взагалі історикові, але й кожному, хто інтересується минувшиною України, зокрема її суспільно-політичною історією й бажає орієнтуватися в новітній літературі по історії суспільно-державного ладу України й історії українського права.

В. З.

Откоуду єсть пошьла Руская земля. Дискусія над питанням: „Откоуду єсть пошьла Руская земля... и откоуду Руская земля стала єсть“, переведена на засіданнях Українського Історично-Філологичного Товариства в Празі 11. і 18. листопаду 1930 року. Прага, 1931. Видання Укр. Іст. Філол. Т-ва. Стор. 30, мал. 4⁰.

Ся брошура видана в звязку з тією дискусією про початки української нації, з приводу якої подаємо вище спеціяльну статтю. Брошура дуже цінна й цікава. Зібрані в ній докази цілковито спростовують твердження деяких укра-

їнських дослідників (головно М. Кордуби) про пізній (в XIV—XV ст.) початок української нації. Особливо цінні в цій брошурі основний доклад (підчас дискусії) академіка ВУАН. проф. Стефана Смаль-Стоцького, одного з найбільших наших учених, і доповнення проф. В. М. Щербаківського. На окрему увагу заслуговують тези Дра К. В. Чеховича. Всетаки, в цій брошурі помітно велику прогалину, бо Високошановні учасники дискусії не зясували, як повстала ідея єдиної Руси, єдиного руського народу, чи принаймні єдиного руського племени (що складається з кількох народів або націй). Негувати існування ідеї єдиної Руси і певних спільних рис між сх.-словянськими народами, як у минулому, так і в сучасному (що й дозволяє говорити про існування окремого „руського" або сх.-словянського культурного світу), це значилоб негувати безсумнівні, занадто очевидні факти. Тому трохи дивними видаються нам докори Дра К. В. Чеховича (до речі, одного з визначніших й найздібніших наших молодих учених) на адресу тих наших істориків, які говорять про Сх. Словянщину, Сх. Европу або Русь (в ширшім розумінні цього слова), як про окремий культурний світ, в неоднім протилежний до Зах. Европи, і про Україну, як про складову частину цього сх.-европейського або „руського" культурного світу. (Докладніше питання це розглянемо в спеціяльній статті в одній із ближчих книжок „Дзвонів").

В. Заїкин.

О. І. Бочковський: **Т. Ґ. Масарик, національна проблєма та українське питання.** Подєбради 1930. 244 стор. 8°.

Автор цієї праці поклав собі за завдання познайомити українське громадянство, „не лише з фактичним відношенням Т. Г. Масарика до українського питання", але і з методами „його політичної діяльности, національної ідеольогії та раціональної техніки у праці для визволення власного народу" (стор. 13). Автор хоче також зясувати, „як доцільно слід було б застосувати Масарикову національогічну і політичну методу, з одного боку для обєктивного зясування суті української проблєми, а з другого для належного обґрунтування програми української визвольної акції на будуче" (стор. 12). На жаль, автор вибрав собі неправильний шлях досліду і тому всіх цих завдань у своїм нарисі не здійснив. Його книжка має для нас вартість лише як багата колєкція цитатів з цілого ряду творів Масарика і то не лише таких цитатів, що стоять у якомунебудь звязку з українською справою, але і таких, що зясовують погляди Масарика про націю взагалі, або про всіх словян, чи про окремі словянські народи. Ця колєкція цитатів з творів Масарика густо пересіяна цілою масою цитатів ще й ріжних інших авторів, а все те разом творить таку гущавину часом зовсім неупорядкованих висказів, що читачеві приходиться з великим трудом пробиватися через тих півтретя сотні сторінок, даремне шукаючи за якоюсь стежкою провідної думки, чи за світлом ясної критики.

Завваження самого автора частенько помилкові, а подекуди перекручують думки самого Масарика. Нпр. нехіть автора до фільольогії і його недоцінювання язикового боку української національної проблєми привели його до того, що він і у Масарика хоче бачити такі самі погляди (напр. стор. 238). Але зі слів самого Масарика (напр. на стор. 131. або 71. й ін.) ми бачимо, що язикові ріжниці між словянськими народами він все мав на увазі, як природну основу поділу словян на окремі нації, дарма, що він зазначував, що не лише у мові проявляється нація, але і в багато дечому іншому, та що про політичний бік справи не може рішати сама мова, але перш за все воля нації до окремого життя. І ясно, що там, де ця воля вже яскраво у всіх ділянках життя нації виявляється, там фільольогічні докази язикової окремішности даної нації стають маловажні. Для стороннього обсерватора (в даному випалку для Масарика, як політика) цілком вистарчали усякі інші прояви національної волі українців, щоби у своїх політичних міркуваннях брати на увагу ріжні можливости дальшого розвитку нашої національно-політичної сили. Але з внутрішнього українського становища фільольогічні аргументи і досі ще не втратили для нас своєї актуальности і фундаментальної вартости. Не диво, що всі ті, що не бажають собі існування української нації, і на полі науки заперечують нашу язикову окремішність. Таке легковажне відношення до язикових проблєм привело автора вкінці до того, що він у своїй праці цілком некритично повтаряє фільольогічну теорію про тзв. праруську язикову єдність усіх східних

словян (гл. стор. 6. і 210). Дивно теж, що автор не підчеркує ріжниці поміж двома поняттями, схованими під спільними звуками слова „нація“, а саме того поняття, що його з цим словом звязує напр. французька наука (там межі нації покриваються з межами держави) від другого поняття, уживаного у звязку зі словом нація, напр. у німецькій науковій літературі (де межі нації звичайно не покриваються з межами держави). Тому автор послугується ріжними прикладами, які зводять думку на манівці (гл. стор. 220—221),

Не можна погодитися з автором і в тім, що він каже про „нову соціольогічну дисципліну“, яку він називає „національогією“ а ще менше можна згодитися з думкою, що Масарик це один із каменярів і будівничих цієї дисципліни (стор. 70). Все те, що каже Масарик про національність, як нову категорію суспільну і політичну, знаходимо також напр. у нашого мислителя 19. століття Олександра Потебні, а оба вони черпали ці погляди зі спільних німецьких джерел (з В. Г. Ріля та ін.).

Багато місця присвячує автор полеміці проти загально серед чехів поширеного погляду, що відношення українців до москалів має свою анальогію у відношенні словаків до чехів (стор. 198—214) і досить переконуючо таку анальогію заперечує. Дарма, що міркування автора на тему мовних спільнот та ріжниць між чехами й словаками та українцями і москалями його позитивні виводи дещо затемнюють.

Не вважаючи на це все, книжка всеж таки має свою чималу вартість і неодному українському дослідникові послужить як багата колекція найцікавіших для нас висказів великого чеського фільософа-політика.

Др. К. Чехович.

H. Bad: **Geneza i zmierzch legendy „Kant-Laplace“.** Lwów 1931. Wydawn. Księgarni M. H. Rubina. Стр. 48., мал. 8°. На підставі заголовку могло би здаватися, що автор наводитиме аргументи проти відомої астрономічної теорії „Канта - Ляпляса“. А в дійсности він виказує, що взагалі нема такої теорії. Є теорія Канта, є теорія Ляпляса, одначе це дві окремі теорії, які собі суперечать. Г. Бад зіставляє ці суперечности:

Кант: Планети творяться далеко від сонця з тої праматерії, якої сонце задля віддалення не змогло до себе притягнути. Планети повстають одночасно, але не в однаково великих періодах дозрівають, бо їх віддалення від сонця не є однаково великі. Планета найбільш віддалена від сонця є наймолодшою. Комети повстали з тої самої праматерії, що й сонце, й належать до сонішньої системи. Одним з планетотворчих чинників є ріжнородність матерії, а не є ним висока температура.

Ляпляс: Планети творяться з матерії атмосфери сонця; відриваються паси від сонця, а ті паси корчаться в планети. Планети повстають чергою по собі в довгих відступах часу. Планета найбільш віддалена від сонця є найстаршою. Комета не може повстати з матерії атмосфери сонця. Одним з планетотворних чинників є висока температура, а не є ним ріжнородність матерії.

Ті дві суперечні теорії мають спільну тільки вихідну точку: обидві вони приймають, що наша платетна система розвинулася з газової матерії, яка займила всі простори нинішньої сонішньої системи.

Шопенгауер, цей арогант-фільософ, перший сполучив обі ті теорії в одну, називаючи її „Kant-Laplace'sche Kosmogonie“ в 1851 р. Очевидно, він не орієнтувався достаточно в тій справі.

По нім повторив це H. Helmholtz (1871), а остаточної амальганізації тих теорій доконав Rudolf Falb у своїй популярній книжці: „Umwälzungen im Weltall“, 1881 р. Г. Бад з іронією ствердже, як пізніші автори (як н. пр. відомий Arrhenius) сліпо повторили за Фальбом лєґенду, приписуючи думки Ляпляся Кантові й на відворот. Дійсно „лєґенда“ й доволі прикра для вченого світу!

Г. Костельник.

Prof. Dr. Gabriel Kostelnyk. **Das Prinzip der Identitätgrundlage aller Schlüsse.** Analyse und Systematik des logischen Schlussprozesses. Autorisierte Übersetzung aus dem Ukrainischen von Vladimir Domet Sadowskij. Lemberg 1929, 56 стр., 8⁰. Відбитка з квартальника „Богословія“ за 1929 р.

На цю книжку досі у нас ніхто не звернув уваги. Це не диво, бо у нас під сю пору рідко хто цікавиться стислою фільософією. Одначе згадана праця представляє собою вельми велику наукову вартість. Її можна би назвати переломовою, бо висловлені у ній думки і твердження, мабуть, впровадять науку льоґіки на нові шляхи. В ній ставить Автор нову теорію посереднього заключання, або т. зв. сильоґізмів і всі їх дотепер знані форми спроваджує до одної завершеної системи, одної форми, основаної на принципі ідентичности.

Щоби кожний, і не специяліст по льоґіці, міг зрозуміти, на чім та система полягає та що нового вносить вона в науку, подам кілька вступних пояснень.

В кожнім нашім поняттю розріжняємо: 1) його зміст і 2) його обсяг. Зміст — це загал всіх прикмет, які ми уявляємо собі при данім поняттю, а які відповідають складовим частям предметів поняття. Н. пр. зміст поняття „таблиця“ становлять такі її прикмети, як: прямокутна форма, три виміри, чорність, придатність для писання і т. п. Натомість обсяг — це загал всіх предметів, які можемо підтягнути під дане поняття, в згаданім примірі — всі поодинокі таблиці, що тільки існували, існують, або будуть існувати. Зміст і обсяг поняття стоять зі собою в стислім звязку, і то відворотно пропорціональнім, т. зн., коли збільшимо зміст, обсяг маліє і навпаки. Коли н. пр. до змісту поняття таблиці додам одну прикмету „поліньована“, то обсяг сейчас зменшиться, бо з нього відпадуть всі таблиці неполіньовані.

Аристотель, творець льоґіки злегковажив собі зміст, а узгляднив тільки обсяг понять. Після нього кожний наш осуд — це нічого іншого, як заперечування або ствердження, чи обсяг одного поняття міститься в обсягу другого поняття і то чи в цілості, чи частинно. Подібно і сильоґізм, себто заключання з двох преміс, є порівнуванням обсягів трьох понять.

Всі люди є смертні.	M — P
Українці є людьми;	S — M
Отже: українці є смертні.	S — P

Се основна форма сильоґізму (Barbara), до якої можна спровадити всі прочі (19). Після Аристотеля і традиційної льоґіки в тім сильоґізмі ми стверджуємо: тому що обсяг P (поняття смертних істот) обіймає обсяг M (пон. людей), а M обіймає обсяг S (пон. українців) — мусить P обіймати також і S, себто, що всі українці мусять міститися в обсягу смертних істот.

Аристотелівська система льоґіки удержалася аж до наших часів. Старинні віки, середні і нові аж до Канта майже нічого не додали до неї. Одначе в нових віках вже перед Кантом розпочалася критика традиційної льоґіки та вказування на її браки. Декарт кинув клич створити нову льоґіку. За його закликом по раз перший Арнольд і Ніколь в творі „La Logique du Port Royal", виданім при співучасти знаного фільософа і математика Паскаля в р. 1662, поробили ріжні доповнення трад. льоґіки та вказали, що вона не обіймає всіх способів людського розумовання, н. пр. хочби такого:

Сонце є річчю без чуття.
Перзи почитають сонце;
Отже перзи почитають річ без чуття.

Під впливом трансцендентальної льоґіки Канта появився цілий ряд льоґічних систем, започаткованих Геглем, які мали на ціли зреформувати і доповнити традиційну льоґіку (головно Морган, Буль, Гемільтон, Джевонс, Шредер, Ресель, Брентано, Больцано і Гусерль). Між реформістами, а оборонцями старої льоґіки вивязався гострий полємічний спір, який залишився актуальним ще і для сучасної фільософічної думки.

Реформісти вказали, що в багатьох випадках нашого заключання нам не ходить про обсяг понять, а про їх зміст: ми порівнюємо саме, чи два, згл. три або й більше понять посідають ті самі прикмети, чи ні, або іншими словами, чи вони є ідентичними, чи ні. Зі всіх реформістів звернув найбільше увагу на принцип ідентичности при заключанню Вільгельм Вундт (гл. Logik, I. B., 4. Aufl. Stuttgart 1919. на стр. 296 et sqs.). Одначе після нього тільки незначна скількість наших висновків основується на тім принципі.

Щойно Автор обговорюваної нами праці розвинув повну завершену льоґічну систему, оперту майже виключно на принципі ідентичности, подібно як аристотелівська система опирається майже виключно на принципі спільноти обсягів понять.

Зруб теорії проф. Г. Костельника представляється так:

1. Основу поняття творить зміст, а не обсяг; останній є лиш чинником похідним, що виплибає зі змісту.

2. При осудах ходить нам про відношення змісту двох понять, при чім основою є принцип ідентичности. Є осуди, в яких ми на обсяг навіть не звертаємо уваги.

3. На засаді ідентичности середнього терміну основуються в дійсності всі форми нашого заключання і розумовання. Сильоґізми, оперті на обсягах понять є тільки помічною формою заключання, що помагає усталити нам ідентичність середнього терміну.

Ось взірець переміни аристотелівського сильоґізму на сильоґізм принципу ідентичности:

Аристотелівський сильогізм:	Сил. принц. ідент.:
Всі люди є смертні.	Людська природа є смертна.
Українці є людьми;	Українці мають людську природу;
Отже українці є смертні.	Отже українці мають смертну природу, с. зн. є смертні.

4. Ідентичність належить розріжнити: а) абсолютну, коли змісти понять покриваються цілком, або б) зглядну, коли змісти є ідентичними тільки під оглядом одної або кількох прикмет. Длятого заключання мають двояку форму: 1) А = В; В = С; отже А = С; або: А > В > С; отже А > С і т. п.

До тих форм Автор зводить всі сильогізми традиц. льогіки, виказує важність засади ідентичности також при гіпотетичних і дисюнктивних осудах, підтягає під неї форми заключання, підмічені Арнольдом і Ніколем та всі інші, необняті традиційними сильогізмами, пояснює нею похибки в розумованню при всіх софізматах і інших льогічних блудах, а наприкінці вказує на хиби в льог. теорії Вундта.

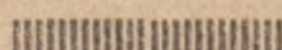
Праця відзначається легкістю і ясністю стилю, а при тім знаною вже з многих інших писань Автора глибиною, проникливістю і тонкістю думки.

Теорія проф. Костельника висвітлює більшість досі неясних льог. проблєм, завдає вельми болючий удар традиційній льогіці, і поминути тої праці не буде міг ніхто, хто тільки схоче на будуче забирати голос в якійнебудь льог. квестії.

Короткі згадки про цю працю помістили европейські фільос. і теольог. журнали, як Revue des Sciences Philos. et Theol. (Бельгія), Theologisch-praktische Quartalschrift (Linz), Filosoph. Jahrbuch і ін.

Як довідуємось, Автор має вже готовий до друку науковий підручник льогіки. Нетерпеливо ожидаємо його появи, бо сподіємось, що там примінив він вповні свою систему.

Петро Ісаїв.

Видає Видавн. Кооп. „МЕТА“. Відвіч. ред. ПЕТРО ІСАЇВ.

АДР. РЕДАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, КІЛІНСЬКОГО Ч. 3/II. ТЕЛ. 94-56.

ВІДБИТО В ДРУКАРНІ „БІБЛЬОС“, ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА 7. ТЕЛ. 14-78